

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2024.

Београд, октобар 2025.

Садржај

ПРЕДГОВОР	4
ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ	5
ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА	12
ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА.....	21
ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ	27
ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ	34
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ.....	38
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА	46
ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	55

Листа скраћеница

АПД – Анкета о потрошњи домаћинства

ЦСР – Центар за социјални рад

EU-SILC - Анкета о приходима и условима живота (The Survey on Income and Living Conditions – SILC)

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

МБПД – Министарство за бригу о породици и демографију

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

ЦЗЖТЉ – Центар за заштиту жртава трговине људима

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

ДД – Дечији додатак

ИРК – Интерресорна комисија за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету и ученику

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЛПЛУ – Лиценцирани пружаоци услуга у систему социјалне заштите

ПРЕДГОВОР

„Деца у систему социјалне заштите у 2024. години“ је тринаести по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о деци у систему социјалне заштите. Циљ извештаја је да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које систем социјалне заштите постиже када је реч о положају деце у друштву. Сагледавањем потреба деце корисника социјалне заштите и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

Извештајем се објављују статистички и административни подаци о деци који се прикупљају из неколико извора: установе и организације социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај, лиценцирани пружаоци локалних социјалних услуга¹, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републичког завода за статистику, Центра за заштиту жртава трговине људима, као и подаци које обједињује Еуростат.

Овогодишњи као и претходни извештај, има значајно мањи број података за извештајну годину, јер подаци центара за социјални рад нису објављени због недовољног квалитета и непоузданости након увођења информационог система СОЗИС. Последњи поуздани подаци центара за социјални рад односе се на 2022. годину.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Деца у систему социјалне заштите – општи показатељи
2. Деца без родитељског старања
3. Деца жртве насиља у породици
4. Деца са проблемима у понашању
5. Деца из породица у кризи
6. Деца са сметњама у развоју
7. Материјално угрожена деца
8. Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење положаја деце у систему социјалне заштите, а ова публикација је допринос тој намери.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини, те да подстакне будућа појединачна и примењена истраживања и продубљене анализе.

У Београду, октобра 2025.

в.д. директора
Марина Симовић

¹ Сви подаци који говоре о корисницима локалних услуга социјалне заштите односе се искључиво на лиценциране пружаоце услуга.

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите деце у Србији оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Систем социјалне заштите је у складу са основним принципима Конвенције УН о правима детета и са начелима на којима се заснивају релевантни закони у Србији, а посебно Породични закон, Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији и праву на уважавање мишљења детета, односно на партиципацији детета.

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја.

Циљеви социјалне заштите уопште, а тиме и социјалне заштите деце, остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупредују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

Преглед најважнијих запажања:

- Услед комбинације негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда, Србија је једна од земаља са најбржим процесом депопулације на свету². Подаци два последња Пописа становништва РС (Попис 2011. и Попис 2022. године) потврђују континуирано смањење. Према Попису становништва 2022. године, укупан број становника износио је 6.647.003 – 51,4% жена и 48,6% мушкараца³. Број становника Србије се у последњих 20 година смањио за око 8%, а прогнозе говоре да ће до 2050. године пасти на 5,8 милиона.
- Србија се сврстава међу земље са доминантно старијим становништвом – просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте. У односу на Попис 2011. године, просечна старост повећана је за око годину и по дана⁴, а у 2023. години износила је 43,8 година, с тим што су жене у просеку старије од мушкараца за око три године - просечна старост жена је 45,2 године, а мушкараца 42,4 године. Просечан очекивани животни век износи 75,6 година.
- Стопа смртности је у 2022. години износила 16 на 1.000 становника, док је стопа живорођења износила 9 на 1.000, што даје негативну стопу раста од 7 на 1.000. У

² Wolfgang Lutz, Nicholas Gailey Depopulation As A Policy Challenge In The Context Of Global Demographic Trends, United Nations Development Programme (2020)

³ Републички завод за статистику, Попис становништва, домаћинстава и станова. Старост и пол 2022. (Београд: РЗС, 2023), приступљено 1. октобра 2024. (у даљем тексту: Попис 2022)

⁴ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>

периоду 2018–2022. године, општа стопа нупцијалитета⁵ је износила 4,7 на 1.000 становника, а стопа диворцијалитета 1,4 на 1.000 становника. Попис 2022. показују да је у 2022. години број закључених бракова, као и број развода, порастао за 0,2% у односу на претходну годину.

- Смањењу броја становника значајно доприносе миграције. Иако не постоје званични подаци о миграцијама, у последњих десет година број људи који мигрирају из Србије континуирано расте, дијаспора Србије се процењује на око 14% резидентног становништва, а дознаке на 8% националног дохотка⁶. Одлив радне снаге представља претњу по општи привредни раст Србије, а посебно ослабљује секторе здравства, образовања и социјалне заштите, односно услуга.
- Старење становништва, односно континуирано смањење броја деце млађе од 15 година, као и њиховог удела у укупном пројектованом становништву Србије⁷ имају економске последице које се протежу од тржишта рада, пензионе политике, преко здравствене заштите до штедње и тржишта капитала.
- У Србији је у 2024. години било 1.143.687 деце, док је удео деце у укупној популацији Србије 17,4% колико износи и десетогодишњи просек (Графикон 1.1). У периоду 2015 – 2024. године број деце у Србији се смањио за 7%.
- Према Попису 2022, дошло је до континуираног пада удела деце у становништву и предвиђа се да ће се то кретање наставити⁸: деца старости 0–17 година чине укупно 17% становништва, особе старости 65 и више година 22%, а становништво радног узраста (18–64) 61%.
- У току 2022. године⁹ на евиденцији ЦСР је укупно 179.802 деце, а на дан 31.12.2022. године 145.475 деце. У систему социјалне заштите у последњих десет година забележен је тренд пораста броја деце од 10% у периоду 2013 – 2018, након чега у периоду 2018 – 2022. године следи тренд смањења од 12,3% (Графикон 1.2).

⁵ Општа стопа нупцијалитета представља однос укупног броја склопљених бракова у одређеном периоду према укупном броју становника средином истог периода или однос броја нововенчаних лица према укупном становништву. Ове стопе обично се израчунавају на 1.000 становника. Ако је реч о броју нововенчаних, јасно је да је тада стопа нупцијалитета двоструко виша.

⁶ Михаил Арандаренко, Human Capital and the Labour Market Interact in Serbia, European Training Foundation (ETF), 2021.

⁷ Што се тиче прогностичке варијанте, њено остварење би у 2060. години резултирало са 653 хиљаде младих до 15 година и њиховим уделом у укупном становништву од свега 13,3%. У поређењу са бројем старијих 65 или више година, младих би било више него двоструко мање, а вредност индекса старења би достигла 229 индексних поена, или готово двоструко више него 2010. године.

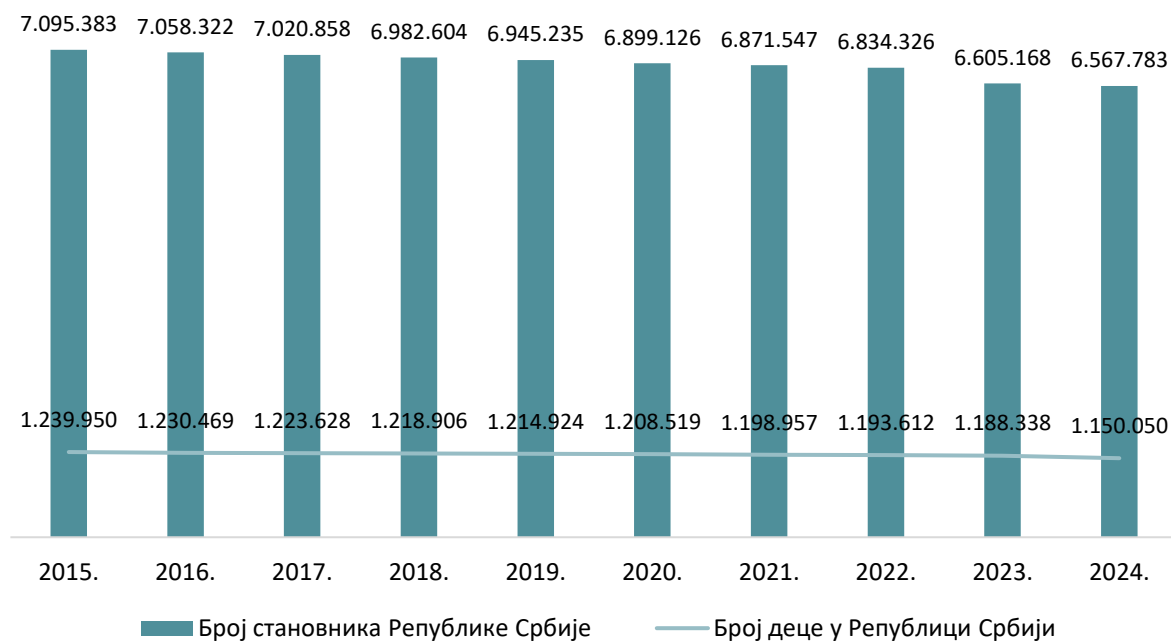
⁸ Подаци из *Профил Републике Србије, октобар 2023*, приступљено 1. марта 2024. [dostupno na www.devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/?lang=en](http://www.devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/?lang=en)

⁹ У наставку поглавља приказани су подаци за 2022. годину због невалидности података прикупљених од ЦСР за 2023. и 2024. годину.

- Стопа деце у систему социјалне заштите у 2022. години је 144,5 на 1.000 деце у популацији РС што је ниже од десетогодишњег просека који износи 152,3 (Графикон 1.3). Заправо, у 2022. години 14,5% од укупног броја деце у Србији је било на евиденцији ЦСР, односно остваривало је права, користило услуге или су према њима примењиване мере из области социјалне и породично - правне заштите.
- У регионалној дистрибуцији деце корисника ЦСР присутне су варијације (Графикон 1.4). Највећи удео деце корисника система социјалне заштите у односу на укупан број деце у региону, забележен је у региону Јужне и Источне Србије и Војводине, 18,1% и 16,5% респективно. Најмање деце на евиденцији ЦСР је у региону Београда и износи 10,8%.
- Значајнија одступања од републичког просека уочена су у обухвату деце системом социјалне заштите према областима. Највећи удео деце корисника у 2022. години је забележен у Средњобанатској, Пиротској, Севернобанатској, Пчињској и Јужнобанатској области. У ових пет области удео деце корисника ЦСР је већи од 18% (Графикон 1.5).
- Структура деце на евиденцији ЦСР у 2022. години према полу је уједначена, те је као и претходних десет година, нешто виши удео дечака са 52,8% (Графикон 1.6).
- На евиденцији ЦСР је континуирано највећи удео деце која припадају корисничкој групи „социо–материјално угрожена деца“ који у 2022. години износи 50,3% (Графикон 1.7). Подаци о ризику од сиромаштва говоре у прилог овом податку¹⁰: у 2024. години општа стопа ризика од сиромаштва износила је 19,7 и у односу на претходну годину нижа је за 0,2 процентна поена, док је стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености износила је 24,3 и у односу на 2023. годину нижа је за 2,9 процентна поена. Стопа ризика од сиромаштва деце је 21,1, што је више од европског просека. Према типу домаћинства, највећу стопу ризика од сиромаштва има домаћинство које чини један родитељ са једним или више издржаване деце. Претходне три године, највећу стопу имала су домаћинства са две одрасле особе и троје или више издржаване деце, те ова промена указује на потребу за појачаном подршком једнородитељским породицама.

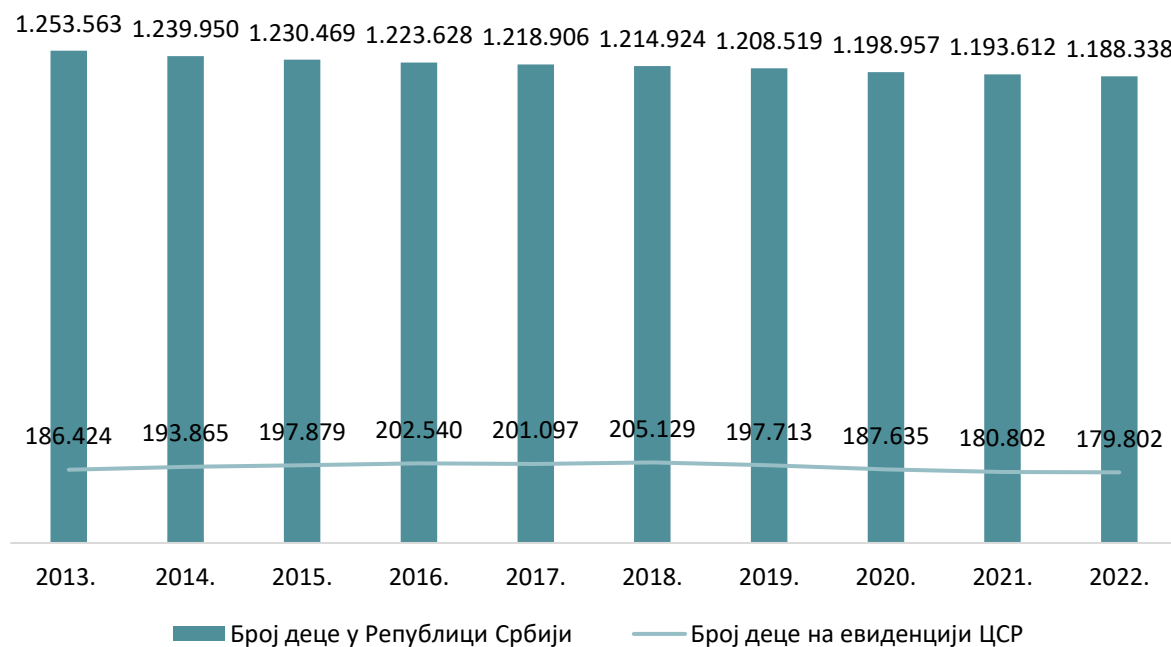
¹⁰ Подаци РЗС.

Графикон 1.1 – Становништво и број деце у популацији Републике Србије, 2015 - 2024.

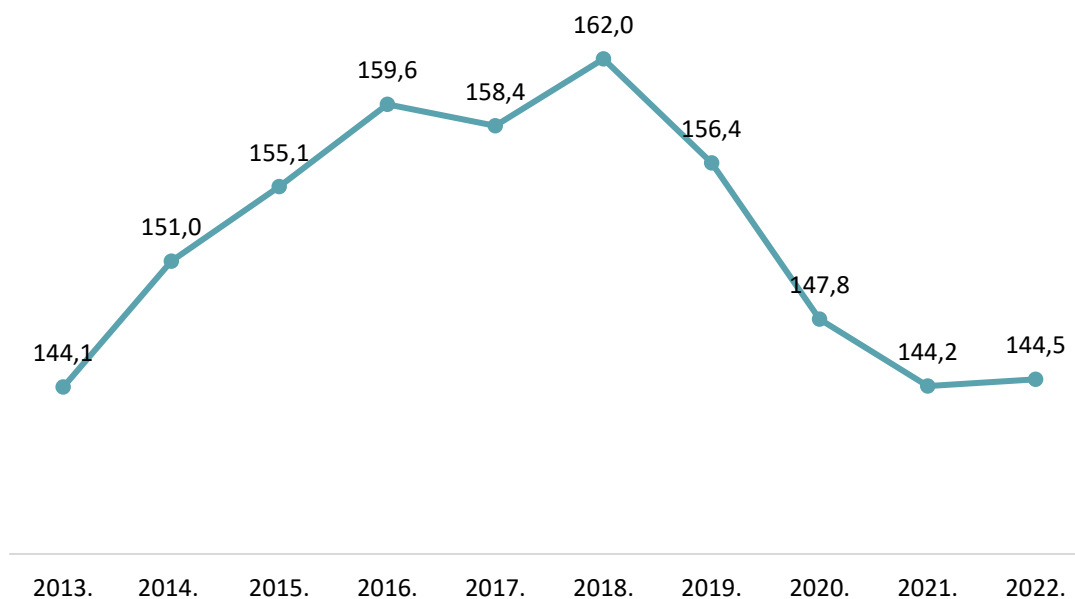
Извор: РЗС - Процене становништва

Графикон 1.2 - Деца у систему социјалне заштите у односу на укупан број деце у Републици Србији, 2013 – 2022.

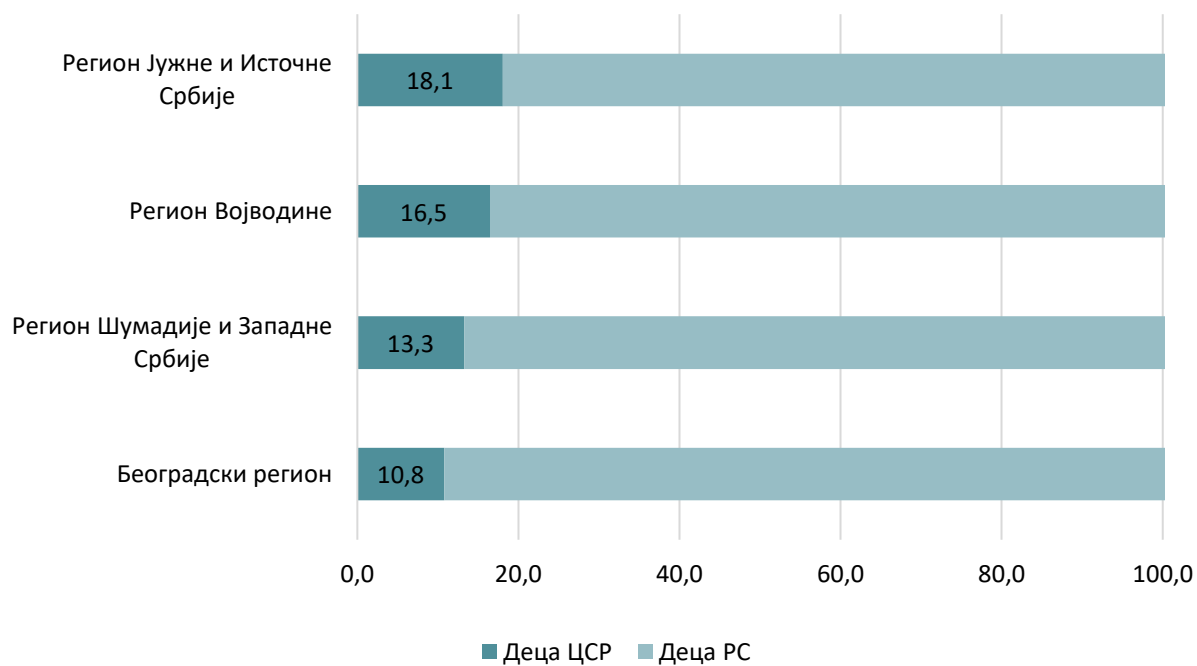
Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.3 – Стопа деце у систему социјалне заштите, 2013 – 2022. (на 1.000 деце у популацији РС)

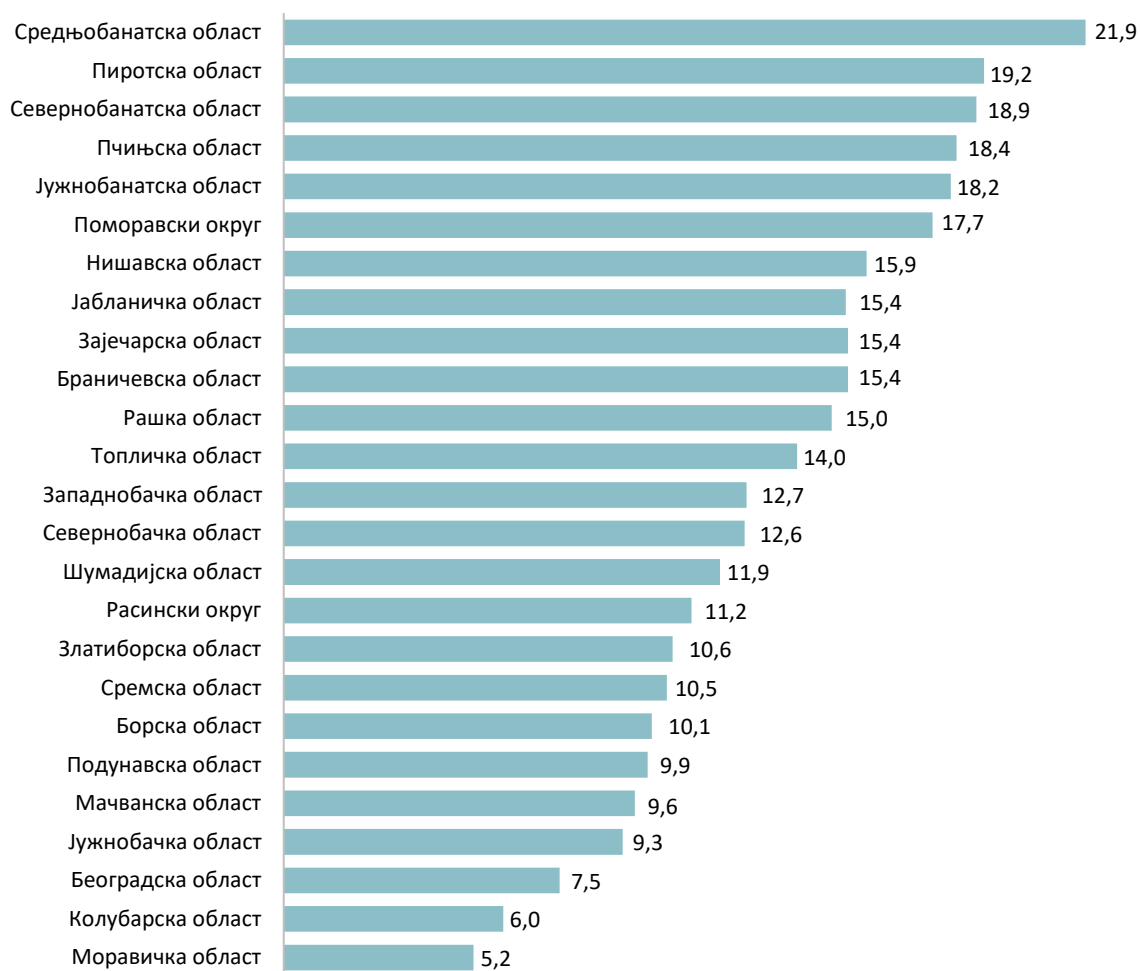
Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.4 –Удео деце у систему социјалне заштите у популацији деце по регионима, 2022. (%)

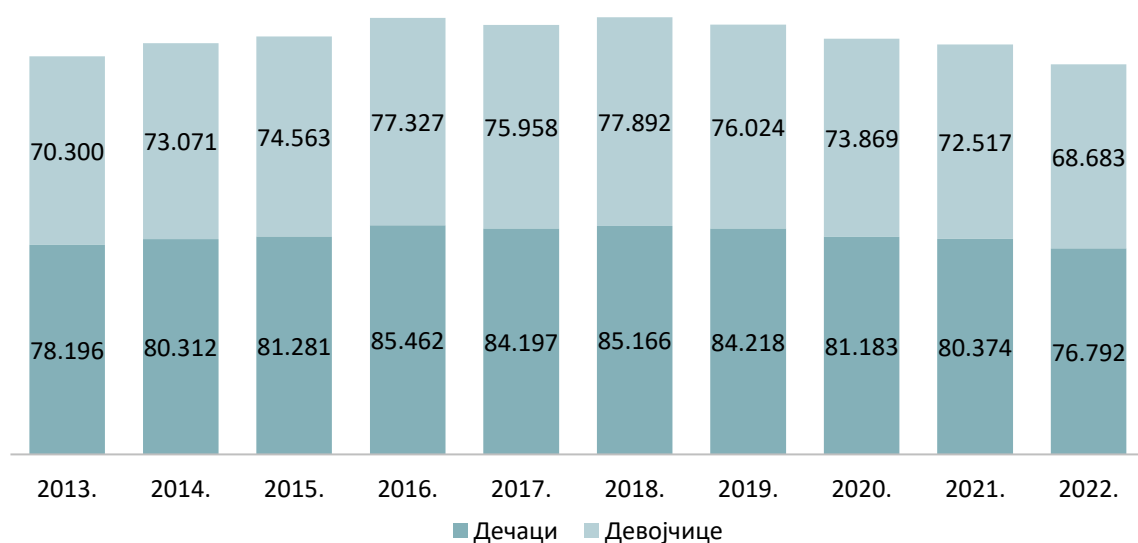
Извор: Извештаји ЦСР, РЗС Витална статистика

Графикон 1.5 – Удео деце у систему социјалне заштите у популацији деце по областима, 2022. (%)

Извор: Извештаји ЦСР, РЗС Витална статистика

Графикон 1.6 - Деца на евиденцији ЦСР према полу, 2013 - 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 1.7 - Деца на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2022. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Децом без родитељског старања сматрају се сва деца која нису под ноћном бригом барем једног од својих родитеља, из било ког разлога и под било којим околностима¹¹, а родитељско старање је дефинисано као „чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање те управљање и располагање имовином детета“¹².

Деца без родитељског старања представљају посебно осетљиву групу корисника права и услуга социјалне заштите¹³. У складу са нормативним оквиром Републике Србије видови заштите деце без родитељског старања су¹⁴:

- Старатељство
- Усвојење
- Обезбеђивање смештаја

Старатељство је посебан облик породично-правне заштите намењен деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи¹⁵. Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о детету, већ правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права детета у складу са његовим интересима. Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом детета, детету под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од стручних радника органа старатељства.

Усвојење се заснива одлуком органа старатељства. Усвојити се може само малолетно дете, дете које нема живе родитеље; чији родитељи нису познати или је непознато њихово бораиште; чији су родитељи потпуно лишени родитељског права или су потпуно лишени пословне способности и дете чији су се родитељи сагласили са усвојењем¹⁶.

Смештај деце без родитељског старања се деци без родитељског старања обезбеђује у циљу даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу или осамостаљивања. Основни видови смештаја деце без родитељског старања су:

1. **Сроднички старатељски смештај** подразумева формални, одобрени и надгледани породични смештај детета са сродником који је и законски старатељ детета, без хранитељског аранжмана. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе. Нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице, који је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности.

¹¹ Смернице УН за алтернативну бригу о деци (United Nations Children's Fund, 2009b, тачка 28 а).

¹² Породични закон, члан 68. Тачка 2 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹³ Закон о социјалној заштити, члан 41 („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

¹⁴ Поред наведених видова заштите, деци без родитељског старања обезбеђује се и накнада трошкова борава у предшколској установи што је обрађено у поглављу „Издаци за дечију заштиту из буџета РС“

¹⁵ Породични закон, члан 124 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁶ Породични закон, чланови 88-91 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

2. **Породични смештај – хранитељство** је мера заштите детета у којој старање преузима породица која је одабрана, обучена, одобрена и лиценцирана те надгледана у погледу чувања и подизања деце. Хранитељи преузимају непосредну бригу о детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици или дуже, док се не осамостале.
3. **Домски смештај** представља облик формалног збрињавања деце ван породице у којем се деца привремено смештају у установу резиденцијалног типа са циљем обезбеђивања сигурног окружења и подршке уз настојање да се омогући повратак у породицу или обезбеди смештај у другу породицу или усвојење када је то у најбољем интересу детета¹⁷, односно до његовог осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита¹⁸.
4. **Услуге смештаја у прихватилиште** пружају се најдуже у трајању до шест месеци деци у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којој је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга¹⁹.

Услуга становање уз подршку²⁰ доступна је најдуже две године деци и младима узраста између 15 и 26 године који по престанку смештаја (у установи социјалне заштите, хранитељској породици, установи за васпитање деце и омладине или установи за извршење кривичних санкција), не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да започну самосталан живот²¹.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2023. години 6.299 деце без родитељског старања је у оквиру система социјалне заштите живело у формалним облицима смештаја у породицу (породични смештај/хранитељство, смештај код хранитеља сродника и смештај код старатеља) и домском смештају (смештај у дом и прихватилиште) (Графикон 2.1). Од укупног броја 5.516 или 87,6% је живео у различитим облицима смештаја у породици, а 783 или 12,4% је на домском смештају који укључује смештај у установу резиденцијалног типа и смештај у прихватилиште²².
- Континуирано, највише деце без родитељског старања збрињава се у оквиру хранитељских породица – у 2023. години 74,5%: 58,5% деце је код хранитеља, а 16%

¹⁷ Смернице УН за алтернативну бригу о деци (United Nations Children's Fund, 2009b).

¹⁸ Закон о социјалној заштити, чл. 51, 52. („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

¹⁹ Услуге смештаја у прихватилиште се пружају деци жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деци жртвама трговине људима; деци у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којој је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга, Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, члан 25 и 26. („Службени гласник“, бр. 42/2013-23, 89/2018-43, 73/2019-213)

²⁰ У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

²¹ Члан 88 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, („Сл. гласник РС“, бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

²² Приказани подаци односе се на 2023. годину због неваљидности података центара за социјални рад који су извори података за број деце на смештају код старатеља.

живи са сродницима хранитељима (Графикон 2.2). Значајан ресурс за збрињавање деце су и сродничке старатељске породице у којима дете живи са неким од сродника (бабе, деде, тетке, ујаци, итд,) и оне чине 13,0% од укупног броја деце без родитељског старања на смештају. Ова категорија деце заслужује посебну пажњу система социјалне заштите, с обзиром да има специфичне потребе за подршком.

- У 2024. години услуге породичног и домског смештаја користило је 5.338 деце без родитељског старања – 88,8% деце је на породичном, а 11,2% на домском смештају (Графикон 2.3).
- Стопа деце на породичном и домском смештају у 2023. години износи 529 (на 100.000 деце у популацији) и испод просека је других ЕУ и ЦИС земаља (Графикон 2.4).
- Настављен је тренд смањења стопе деце на домском смештају и у односу на протеклих десет година забележено је смањење од 32,4%. Стопа деце на домском смештају је међу најнижим у Европи, а у поређењу са ЕУ и ЦИС земљама је такође значајно испод просека (стопа деце на домском смештају у Србији износи 50, а просек је 216,7) (Графикон 2.5).
- Старосна структура деце на домском и породичном смештају је стабилна (Графикони 2.6 и 2.7). Удео деце до три године на смештају у установама за домски смештај у 2024. години износи 5,1, што је за 0,8% мање него претходне године.
- На дан 31.12.2022. године²³, на евиденцији центара за социјални рад је 4.302 деце под старатељском заштитом што је за 7,9% мање него пре пет година.
- У току 2022. године ЦСР је као орган старатељства применио мере старатељске заштите за 593 деце што је за 6,5% мање него пре пет година. Доминантан разлог за примену старатељске заштите у односу на децу без родитељског старања у претходних пет година је у ситуацијама када су родитељи лишени родитељског права, односно пословне способности (Графикон 2.8).
- У 2022. години дужности старатеља за 54,2% деце под старатељством обављали су сродници или хранитељи, а 45,8% деце је под непосредним старатељством, тј. старатељ је стручни радник у ЦСР што није повољно са аспекта заштите интереса деце (Графикон 2.9).

²³ У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због невалидности података прикупљених од ЦСР за 2023. и 2024. годину.

- У току 2024. године усвојено је 54 деце, што је најнижи број усвојења у последњих 10 година и смањење од 65,4% у истом периоду (Графикон 2.10). Четири усвојења су међународна и то је, такође, најмањи удео међународних усвојења у протеклих десет година (Графикон 2.11).
- Кад је реч о услугама које се обезбеђују са локалног нивоа, у 2024. години једно дете без родитељског старања је користило услугу становања уз подршку, а услуге смештаја лиценцираних прихватишита²⁴ користило је 267 деце.

Графикон 2.1 - Деца без родитељског старања на смештају, 2014 – 2023.

Извор: Извештаји ЦСР, Извештаји установа за смештај, Извештаји ЛПЛУ, МРЗБСП

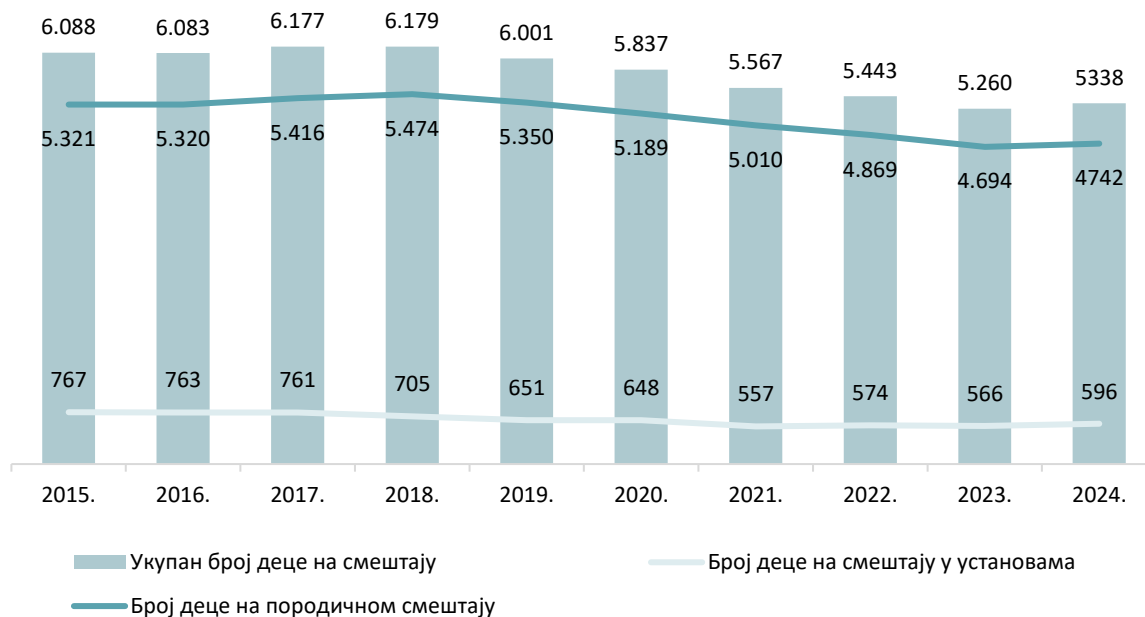
Графикон 2.2 - Деца без родитељског старања према врстама смештаја, 2023. (%)

Извор: Извештаји ЦСР, Извештаји установа за смештај, Извештаји ЛПЛУ, МРЗБСП

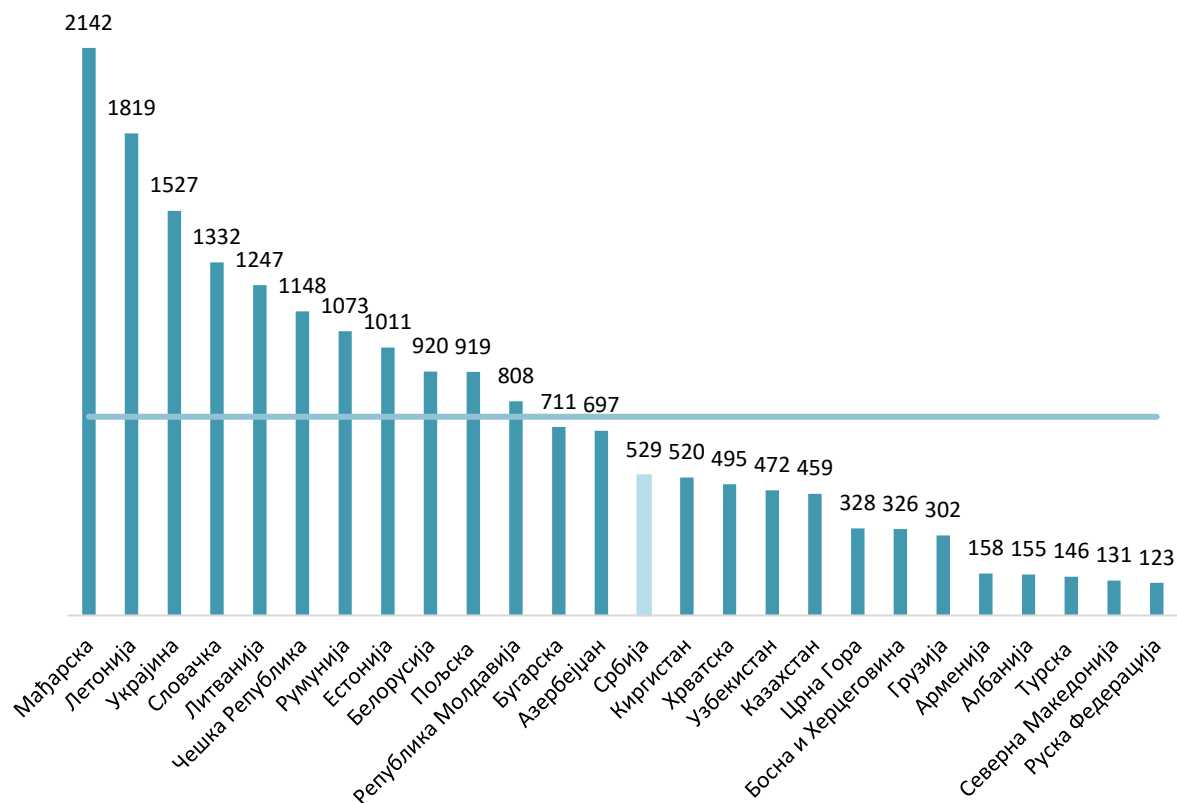
²⁴ Приказани подаци се односе на број деце у лиценцираним прихватиштима за децу и младе и прихватиштима за заштиту жртава трговине људима.

Графикон 2.3 - Деца без родитељског старања на домском и породичном смештају, 2015 – 2024.

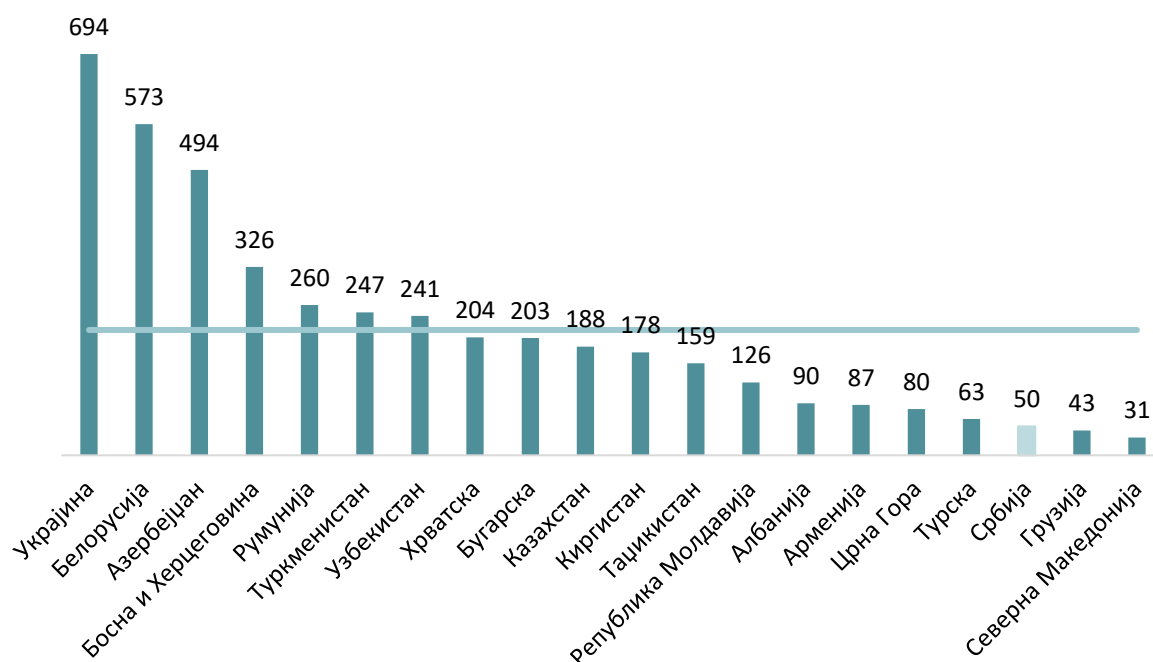
Извор: МРЗБСП

Графикон 2.4 - Стопа деце на породичном и домском смештају у 2023, %

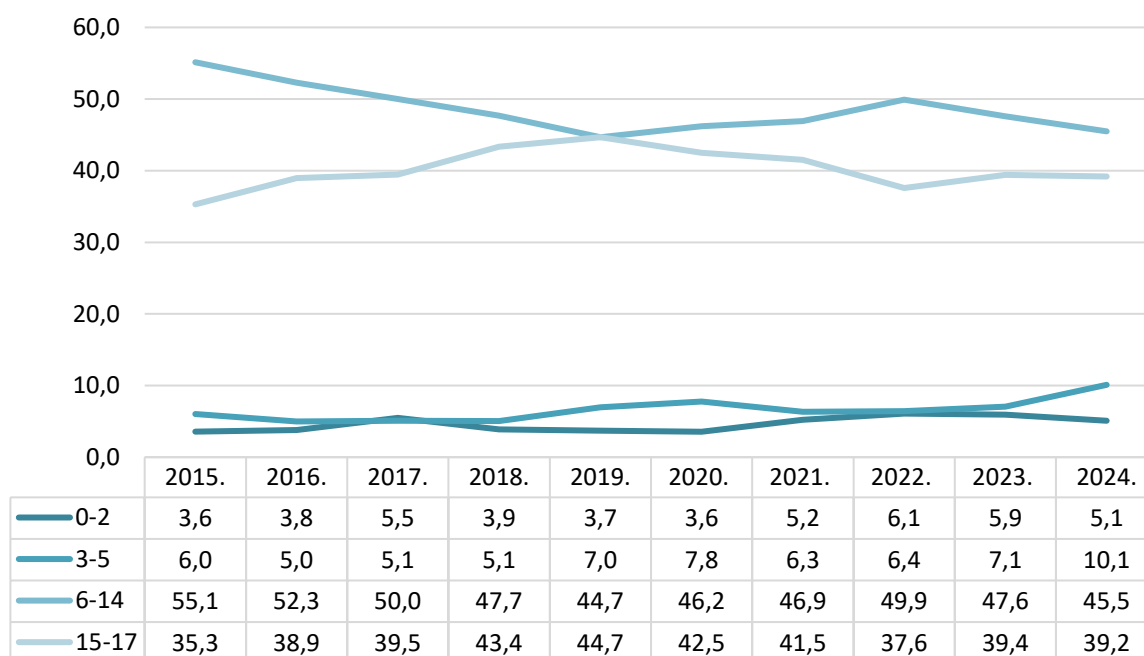
Извор: TransMONEE database

Графикон 2.5 - Стопа деце на домском смештају у 2023, %

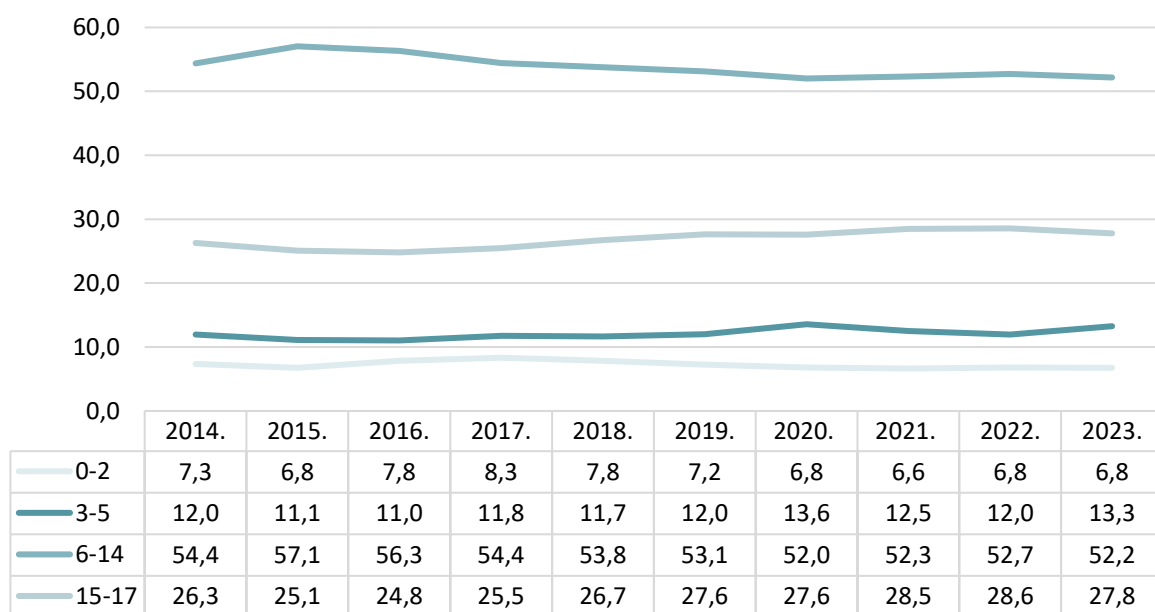
Извор: TransMONEE database

Графикон 2.6 - Деца без родитељског старања на домском смештају према узрасту, 2015 - 2024. (%)

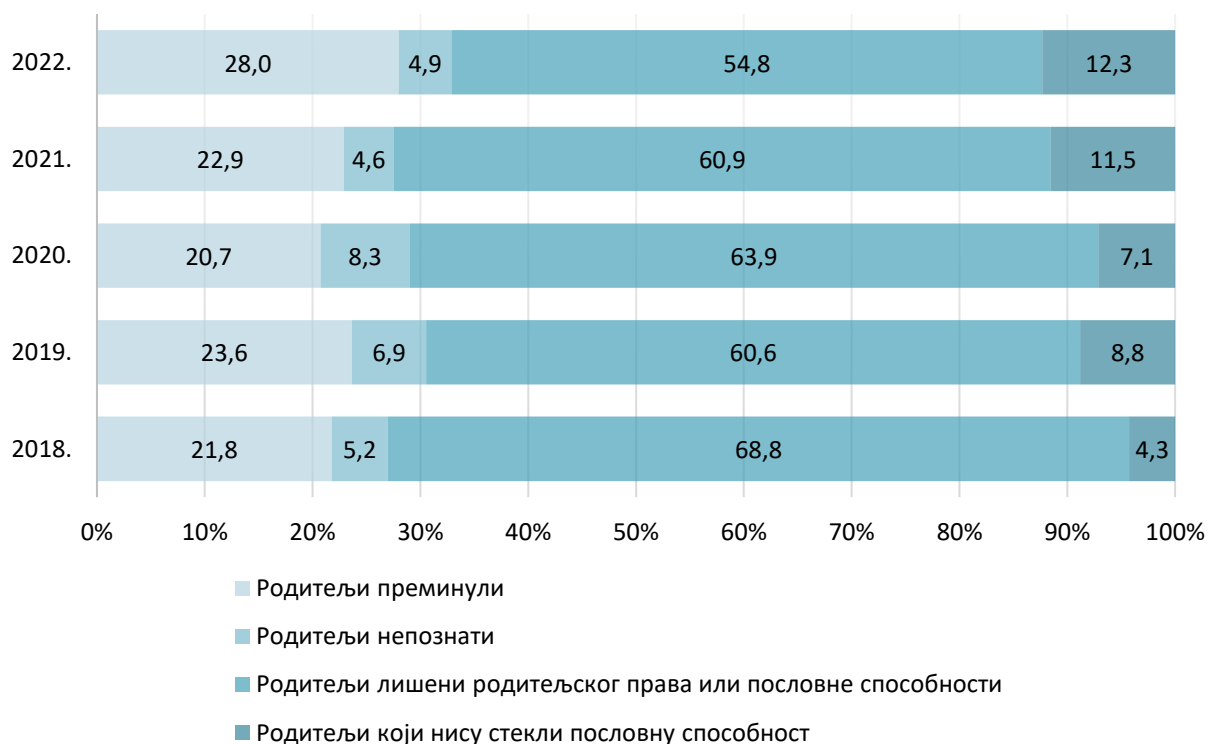
Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 2.7 - Деца без родитељског старања на породичном смештају према узрасту, 2014 - 2023. (%)

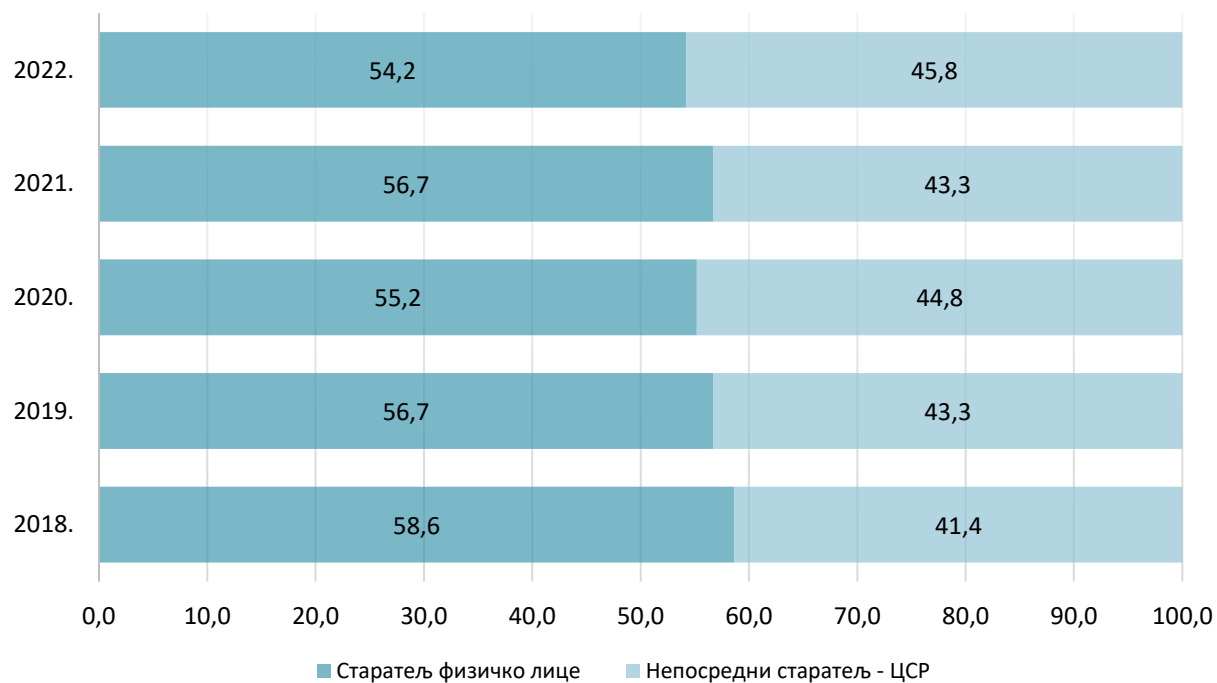
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.8 - Деца без родитељског старања према разлозима примене старатељске заштите, 2018 - 2022. (%)

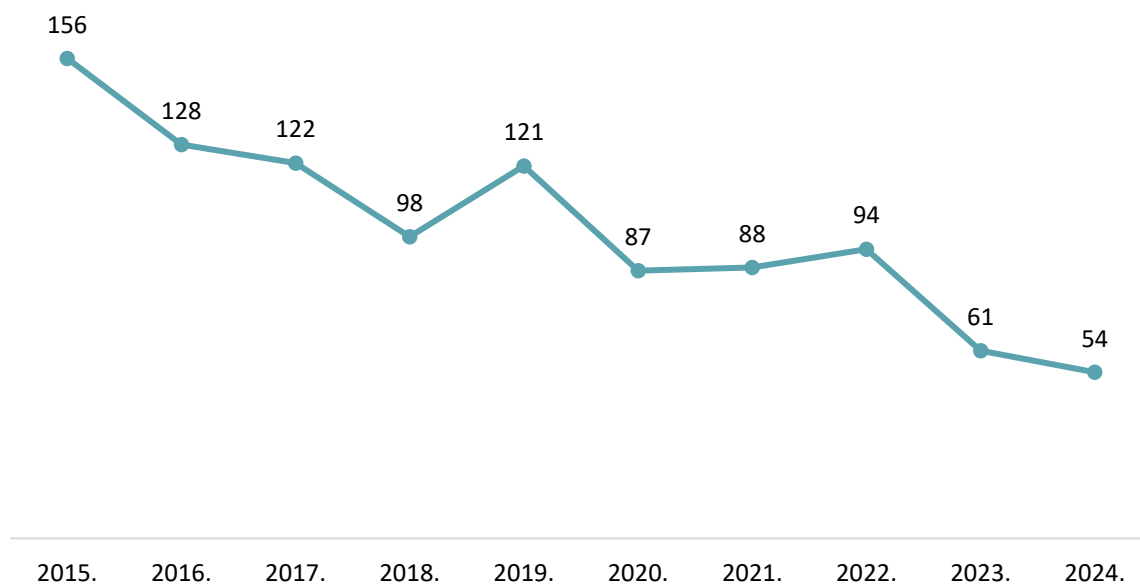
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.9 - Деца без родитељског старања према вршиоцу дужности старатеља 31.12., 2018 - 2022. (%)

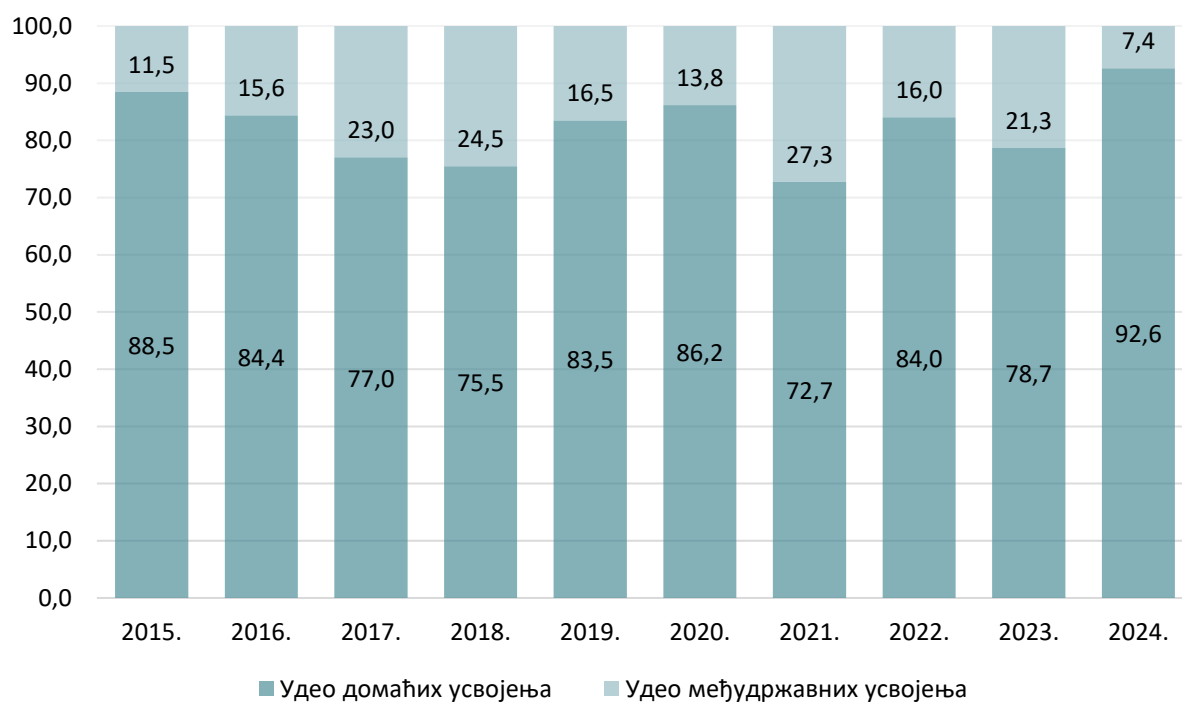
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.10 - Број усвојене деце, 2015 – 2024.

Извор: МРЗБСП

Графикон 2.11 - Усвојена деца према врсти усвојења, 2015 – 2024. (%)

Извор: МРЗБС

ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА

Насиље над децом је намерно, нежељено и нејошребно ђосђуђање или ђрођусђ, сђварно или ђређеђе, усмерено ђрема деђеђу или ђруђи деце, кође доводи или има велику веровађнођу да доведе до смрђи, физичке или ђсихолошке ђађње или узнемиреносђи²⁵.

Насиље у ђородици је ђонашање којим један члан ђородице уђрожава ђелесни инђеђриђеђ, душевно здравље или сђокојсђво груђођ члана ђородице. Насиље у ђородици је уређено Законом о социјалној зашђиђи, Законом о сђречавању насиља у ђородици и Породичним законом, а одређено је и као кривично дело и ређулисано Кривичним закоником²⁶.

Насиље у ђородици над децом може да се исђољава у различиђим облицима:

- 1. Физичко насиље:** ђодразумева коришђење делова ђела или оружја ради ђређње, казне, конђролисана или ђовређивања груђе особе.
- 2. Емоционално насиље:** сасђоји се у озђиљној ђређњи да ће се најасђи живођ или ђело члана ђородице и ђодразумева засђрашивање, консђађно криђиковање, ђођцењивање, различиђе ођђужбе, емоционално уцењивање, сђварање несиђурносђи код жрђве, вербално злосђављање, узнемиравање, малђређирање, иђг.
- 3. Сексуално насиље:** ђодразумева сваку ђовреду ђолне слободе и морала, сваки вид деђрадирања и ђонижавања на сексуалној основи, сваки вид ђрисиљавања на сексуални однос и силовање.
- 4. Економско насиље/ексђлоађација деђеђа:** ђодразумева одузимање новца и вредних сђвари, конђролисана зараде, забрану да се зађосли и осђвари сођсђвене ђриходе, намеђање обавезе сђалној ђодношења деђаљних извешђаја о ђрошењу новца и гр.
- 5. Занемаривање:** ђодразумева зађосђављање деђеђових базичних физичких и ђсихолошких ђођреба кође може изазвађи озђиљна ошђеђења здравља и развоја, ђрођусђе родиђеља или сђарайеља да обезбеде адекватну храну, смешђај и одеђу, ђрођусђе у зашђиђи деђеђа од физичких ђовреда или ођасносђи, као и необезбеђивање одђоварајуђе медицинске неђе или лечења и нађушђање деђеђа.

Улођа ценђра за социјални рад у случајевима насиља над децом је вишесложна и ођледа се ђре свеђа у ђроцени ризика и ђођреба деђеђа жрђве насиља. На основу ђроцене, ЦСР уз ђарђициђацију деђеђа жрђве насиља, доноси индивидуални ђлан зашђиђе који може укључивађи бројне мере и услуђе.

Мере кође орђан сђарайељсђва ђредузима у случајевима зашђиђе деце од насиља у ђородици:

²⁵ Дефиниција насиља над децом из Интернађионалне класификације насиља над децом, енг. *International Classification of Violence against Children (ICVAC)*; <https://data.unicef.org/resources/international-classification-of-violence-against-children/>

²⁶ "Службени гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19

- *Издвајање дејейџа из йородице и издвајање дејейџа заједно са ненасилним родијељем*
- *Покрејање йосйујака йред судом*
- *Пружање мајеријалне, йравне или сйручно савејодавне йодршке и йомоћи дејейу у ценйру за социјални рад*
- *Уйућивање дејейџа и ненасилној родијеља на услује друйх одйоварајућих усйанова*
- *Уйозоравање родијеља на недосйайке у вршењу родијељској йрава - корекйивни надзор*

Услуге социјалне зашйије за децу жрйве насиља:

- **Услуге *смешйаја у йрихвайилишйе*** йружају се најдуже у йрајању до шесй месеци деци жрйвама насиља у йородици, злосйављања или занемаривања којима је йойребан йривремени смешйај и йроцена йойреба ради уйућивања на коришћење друйх услуга.
- **Услуга *сврайишйа*** досйуйна је деци која живе или раде на улици йе се смайрају жрйвама занемаривања или злосйављања и добровољно зайраже или йрисйану на услују.
- **Услуге *СОС йелефона за жене са искусйвом насиља*** (национална СОС линија за девојчице и жене жрйве родно заснованој насиља) је бесйлайна йелефонска СОС линија која йокрива йерийорију целе земље и ойерайивна је 24 часа 365 дана у йодини, ради йружања йомоћи, консулйација и йодршке у йоверљивој форми и уз йошйовање анонимносйи.

Преглед најважнијих запажања

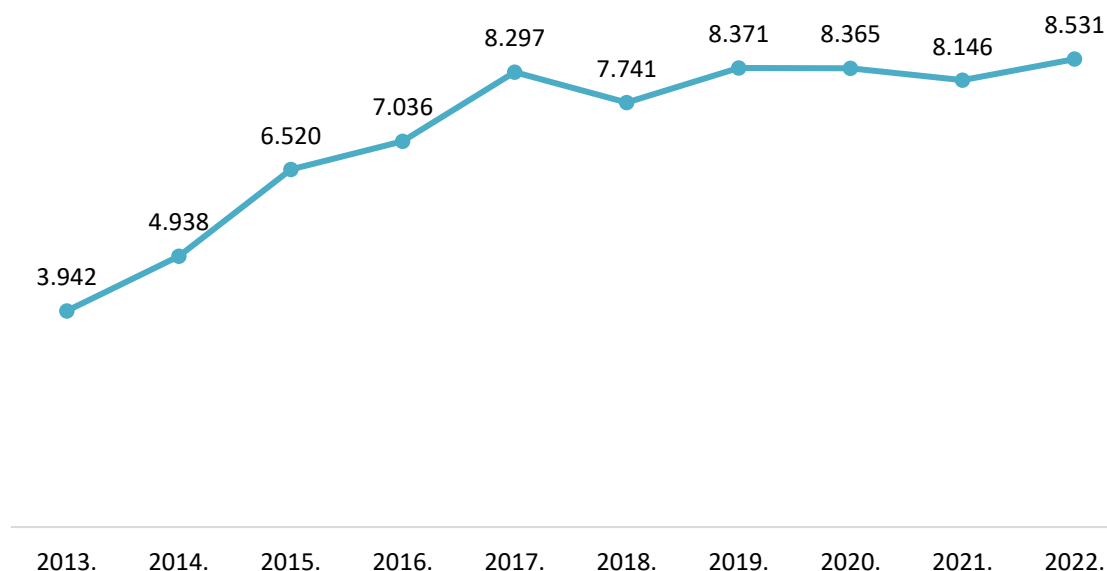
- У току 2022. године у ЦСР је забележен наставак тренда пораста броја пријава насиља над децом (Графикон 3.1), међу којима у 44,6% случајева доминирају пријаве за емоционално насиље (Графикон 3.2).²⁷
- Удео дечака и девојчица у укупном броју пријава насиља је готово изједначен, 49% дечака и 51% девојчица. У односу на појединачне врсте насиља, изузев код сексуалног насиља где је континуирано доминантан удео пријава насиља над девојчицама, удео девојчица и дечака је готово. У 2022. години удео девојчица у укупном броју пријава са сексуално насљиља је 81,4% (Графикон 3.3).
- Међу поступцима које су ЦСР предузимали у 2022. години у циљу заштите деце у случајевима насиља у породици, 60% поступака и мера односи се на пружање материјалне, правне или стручно - саветодавне помоћи и подршке у ЦСР (Графикон 3.4). Већину услуга за жртве насиља и даље пружају центри за социјални рад који имају ограничења: недовољне људске ресурсе и велики број предмета што утиче на доступност и квалитет пружених услуга. Такође, центри за социјални рад немају довољно финансијских ресурса за подршку жртвама насиља, односно не могу да

²⁷ Повећање пријављивања насиља је последица различитих околности, а пре свега ангажованијег приступа проблему насиља према деци и насиља у породици од стране свих актера

обезбеде адекватну финансијску помоћ жртвама (осим једнократне новчане помоћи).

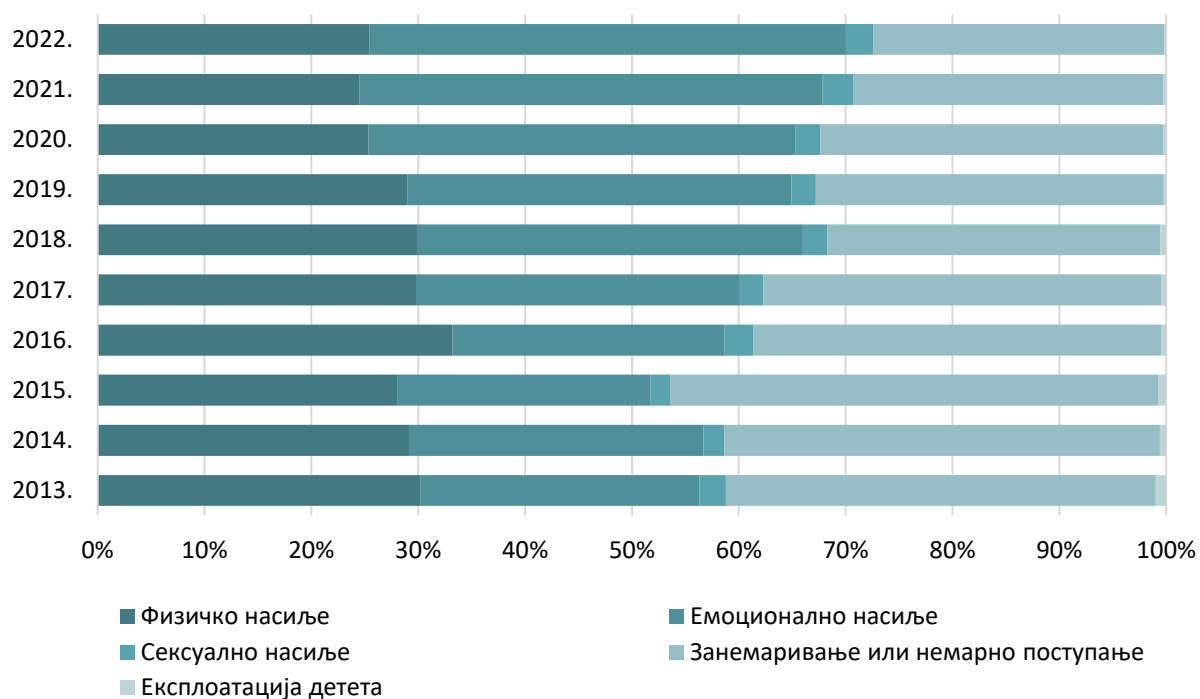
- Подаци о броју лиценцираних пружалаца услуга социјалне заштите за децу жртве насиља на територији РС говоре о недовољном броју и распрострањености подршке. У 2024. години доступно је седам прихватишта за жртве насиља (где се деца смештају са родитељима жртава насиља), три прихватишта за децу (које самостално смештају децу жртве насиља), три свратишта за децу (сва три су само у Београду) и пет СОС телефона за жене жртве насиља.
- У 2024. години у лиценцираним прихватиштима смештено је укупно 348 деце. Од тог броја 217 деце смештено је у прихватиште за жртве насиља заједно са родитељем жртвом насиља, а 130 деце жртава насиља смештено је у прихватиштима за децу и младе (Графикон 3.5).
- У 2024. услуге лиценцираних пружалаца услуге свратиште користило је укупно 385 деце улице са доминантним учешћем деце основношколског узраста (Графикон 3.6).
- Услугу лиценцираних пружалаца услуге СОС телефона за жене са искуством родно заснованог насиља у 2024. години користиле су 74 девојнице (Графикон 3.7).

Графикон 3.1 Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР, 2013 – 2022.

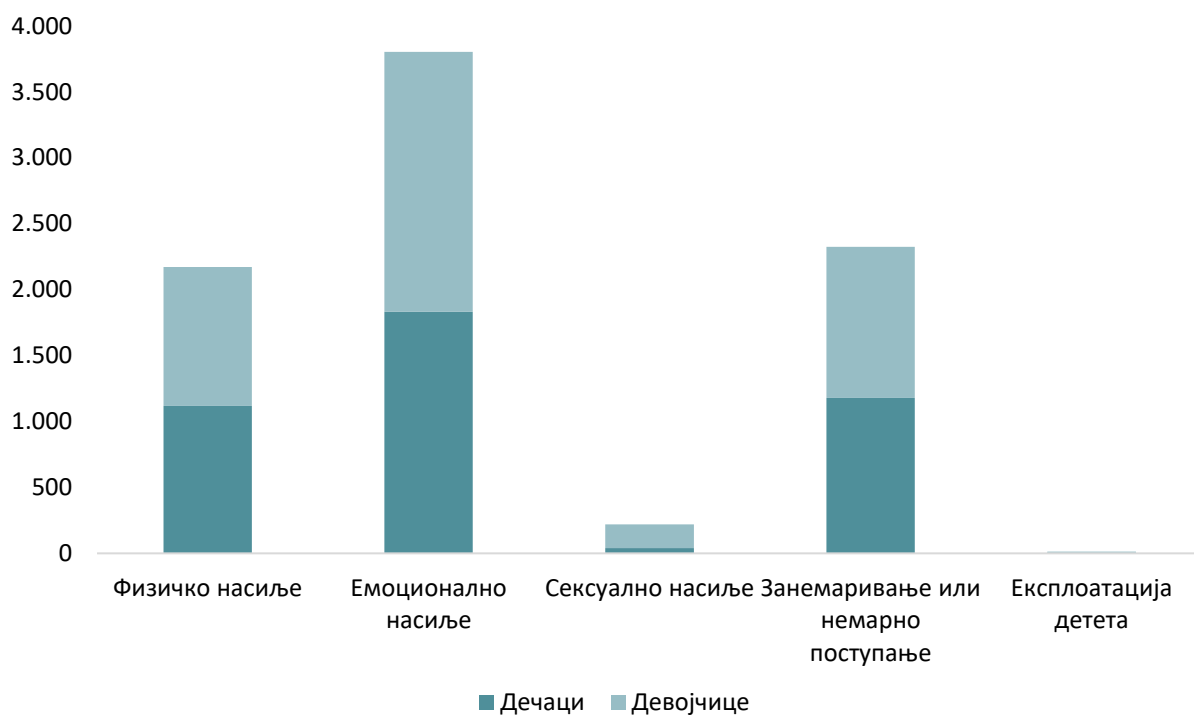
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.2 - Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР према врстама насиља, 2013 - 2022. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.3 – Деца жртве насиља на евиденцији ЦСР према врсти насиља и полу, 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.4 - Поступци које је ЦСР предузео за заштиту деце жртава насиља, 2022.

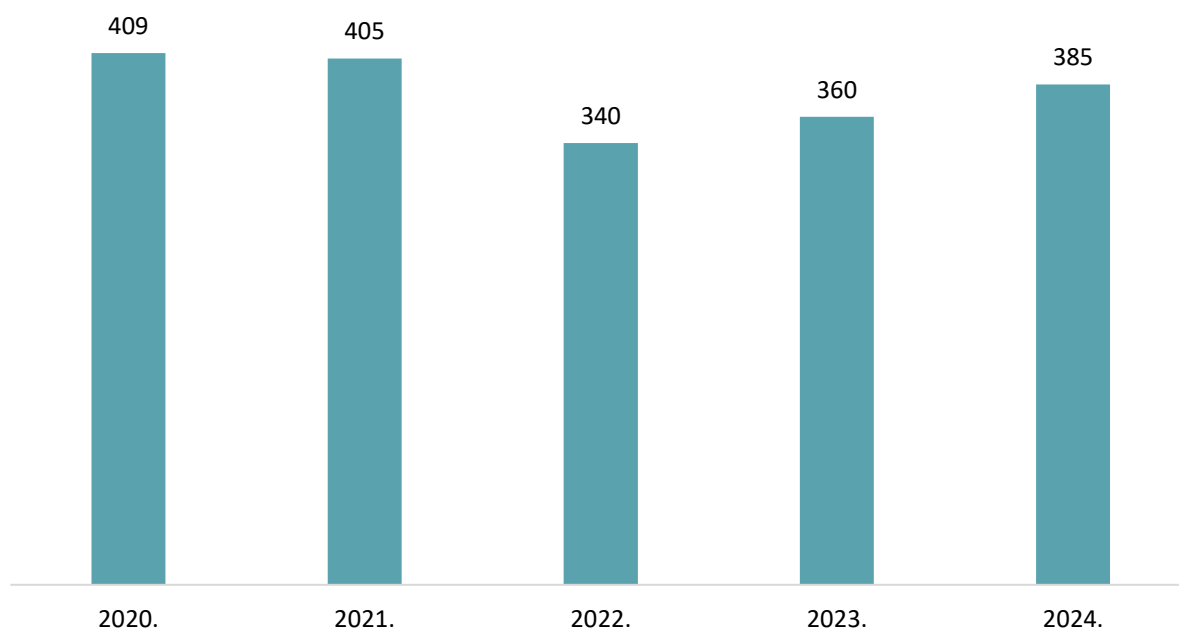
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.5 - Деца жртве насиља на смештају у лиценцираним прихваталиштима за жртве насиља и прихваталиштима за децу, 2020 – 2024.

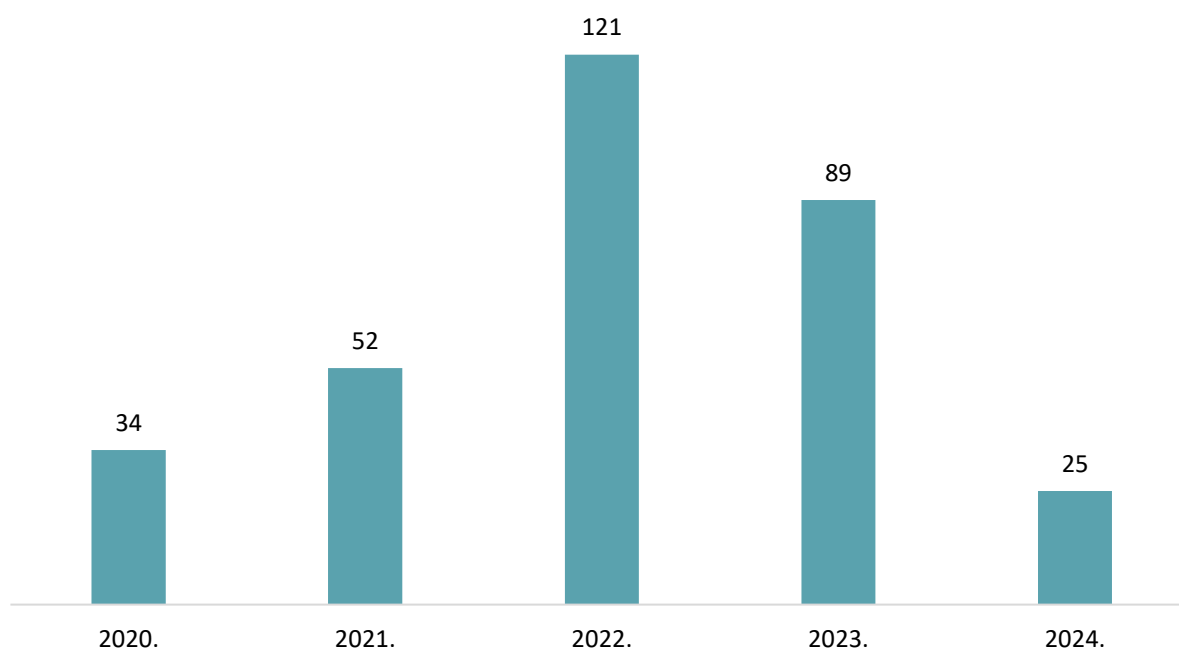
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.6 – Деца корисници у лиценцираним свратиштима према узрасту, 2010 - 2024.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.7 – Девојчице кориснице услуге СОС телефона за жене жртве насиља, 2020 – 2024.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ И У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ

За појребе тодишњеї извешїавања, односно ефикаснијеї прикуйљања подаїака, дефинисане су следеће две категорије: малолетници са проблемима у понашању и малолетници у сукову са законом²⁸.

Малолетници са проблемима у понашању су деца са проблемима у понашању у школи, са родитељима, сїаратељима и заједницом и малолетници који својим понашањем угрожавају себе и околину, односно малолетници који се суочавају са њешкоћама збої злоупотребе алкохола, дроге или других оїојних средсїава, а нису починили кривична дела ниїи прекршаје.

Малолетници у сукову са законом (Кривични и Прекршајни закон) су малолетници који су у конїакїу са кривично-їравним сисїемом збої сумње, оїїужбе или осуде да су починили кривично дело.

Детейу које у време извршења поїивїравної дела, у закону предвиђеної као кривично дело, није навршило чейрнаесї година, не моїу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа закон²⁹. Кривично одговорна су деца узрасїа од 14 до 18 година живоїа, према којој се, као и млађим понолетним лицима, од 18 до 21 године, моїу изрећи васїиїне мере од сїране суда, а анїажовање ценїра за социјални рад, као орїана сїаратељсїва, је обавезно.

Врсїе кривичних санкција

Малолетницима за учињена кривична дела моїу се изрећи **васїиїне мере, казна малолетничкої заївора и мере безбедносїи**. Млађим малолетницима моїу се изрећи само васїиїне мере. Сїариїм малолетницима моїу се изрећи васїиїне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничкої заївора. Под условима предвиђеним законом малолетницима се моїу изрећи мере безбедносїи.

Васїиїне мере које суд може изрећи су:

- Мере уїозорења и усмеравања: судски укор и посебне обавезе³⁰,
- Мере појачаної надзора: од сїране родитеља, усвоїиїеља или сїаратеља; у друїој породици; од сїране орїана сїаратељсїва; уз дневни боравак у одговарајућој усїанови за васїиїавање и образовање малолетника,

²⁸ Термин малолетници се односи на децу до 18 година старости уз разликовање млађих малолетника (деца од 14 до 16 година) и старијих малолетника (деца од 16 до 18 година) према Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица. Такође, у Закону о малолетним учиниоцима се под термином деца подразумева искључиво узраст од 0-14 година (кривично неодговорни), док се у социјалној заштити термин деца односи на узраст од 0-18 година.

²⁹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица

³⁰ <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/201811/Pravilnik%20o%20izvršenju%20vaspitnih%20mera%20posebnih%20obaveza.pdf>

- *Заводске мере: уйућивање у васйййну усйанову³¹, уйућивање у васйййно - йойравни дом³², уйућивање у йосебну усйанову за лечење и осйособљавање³³.*

Васйййни налой је йосебна мера која нема каракйер кривичне санкције, сврха није йокрейање кривичной йосйуйка йрема малолейном учиниоцу кривичной дела или обусйава йосйуйка, већ да се васйййним налогом уйиче на йравилан развој малолейника, јачање њејове личне одйоворносйи и йревенира даље чињење кривичних дела. ЦСР у улози орйана сйарайељсйва, учесйвује у свим йосйуйцима йрема малолейним учиниоцима кривичних дела, као и йрема млађим йунолейним лицима (до 21 йодине) и у реализацији васйййних налоја и васйййних мера.

Услује социјалне зашйййе

Деци и младима који су у сукобу са законом, родийељима, школом или заједницом досйуине су **услује смешйаја** (смешйај у усйанове за васйййање деце и омлагине) и услуја дневной боравка за децу и младе са йроблемима у йонашању на начин који не омеја њихово школовање или одглазак на йосао како би се унайредио квалийеј живоја у власйййој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, йсихолошких и физичких функција и вешйина и осйособљавање за самосйалан живој³⁴.

Преглед најважнијих запажања:

У 2022. години³⁵ на евиденцији ЦСР је укупно 14.219 малолетника са проблемима у понашању и у сукобу са законом - број малолетника са проблемима у понашању је 6.230, а број малолетника у сукобу са законом износи 7.989 (Графикон 4.1). Укупан број деце на евиденцији ЦСР са проблемима у понашању и у сукобу са законом се смањује, међутим, то не значи да се у овој области дешавају позитивне промене.

- У 2022. години је еивидентирано укупно 2.522 деце млађе од 14 година са проблемима у понашању и извршеним кривичним делом - 1.667 малолетника са проблемима у понашању и 855 малолетних починилаца кривичних дела (Графикони 4.2 и 4.3). Удео малолетника до 14 година у укупном броју малолетника са проблемима у понашању и сукобу са законом је континуирано висок и у 2022. години износи 17,7%. Реч је о посебно осетљивој категорији за коју не постоји организована подршка, превентивни програми и третмани и поред бројних иницијатива стручне јавности.

³¹ Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите у систему социјалне заштите основане су три установе социјалне заштите за васпитање деце и омлагине у Београду, Књажевцу и Нишу.

³² У надлежности Министарства правде, Управе за извршење кривичних санкција, Васпитно поправни дом у Крушевцу.

³³ Иако је предвиђено законом, у Србији није основана, нити постоји ни једна посебна установа за лечење и оспособљавање.

³⁴ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите

³⁵ У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због невалидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

- Према 3.495 малолетника су у 2022. години изречене васпитне мере: најзаступљеније су мере упозорења и усмеравања са 53,5% и мере појачаног надзора са 42,1%, заводске мере су заступљене са 4,4% (Графикон 4.4).
- У 2022. години малолетницима је изречено укупно 1.166 судских укора и 703 мере посебне обавезе. Затим, укупан број изречених васпитних мера појачаног надзора износио је 1.223.
- Примена васпитних налога је у паду: након што је достигла 9,5% у 2017. години, пала је на 7,6% у 2022. години када је изречено 697 васпитних налога.
- Број пружалаца услуге у систему социјалне заштите за децу и младе са проблемима у понашању и у сукобу са законом је веома мали (три Завода за васпитање деце и омладине и четири дневна боравка). Иако су Заводи најпре предвиђени за малолетнике у сукобу са законом којима је од стране суда изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу, највећи број деце је у Заводе упућен по одлуци органа старатељства³⁶. У току 2024. године у Заводима је најмање деце упућено одлуком суда - у току године 9 малолетника у сва три Завода, а на крају године 5 (Графикон 4.5).
- У току 2024. године на домском смештају у Заводима било је 53 малолетника без изречене васпитне мере, док је на дан 31.12.2024. године било 44 ова малолетника. Забрињава податак да чак 23,1% малолетника смештених на основу одлуке органа старатељства остају од три до пет година (највише у Заводу у Књажевцу).
- Подаци из РЗСЗ и из најновијих истраживања указују на то да постоје изражене потребе за подршком овој групи деце и њиховим породицама. Потребно је унапредити постојеће ресурсе и обезбедити додатне, као што су на пример установе социо-здравственог типа, с обзиром да већина деце у сукобу са законом (85%) испољава идентификоване (45%) или дијагностиковане (40%) поремећаје менталног здравља³⁷.
- У 2022. години изречено је седам кривичних санкција малолетничког затвора према старијим малолетним лицима, док је 57 малолетника упућено у васпитно-поправни дом Крушевац³⁸.

³⁶ Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите ("Службени гласник РС", бр. 16/12, 12/13) прописано да је делатност Установе за васпитање деце и омладине услуга домског смештаја, да су корисници деца и млади у сукобу са родитељима, старатељима и заједницом и страни држављанин, односно лице без држављанства и /или без пратње родитеља.

³⁷ Унапређење статуса и квалитета третмана деце у сукобу са законом у Србији, <file:///C:/Users/Zavod/Desktop/Maloletnici/Istra%C5%BEivanje%20o%20deci%20u%20sukobu%20sa%20zakonom.pdf>

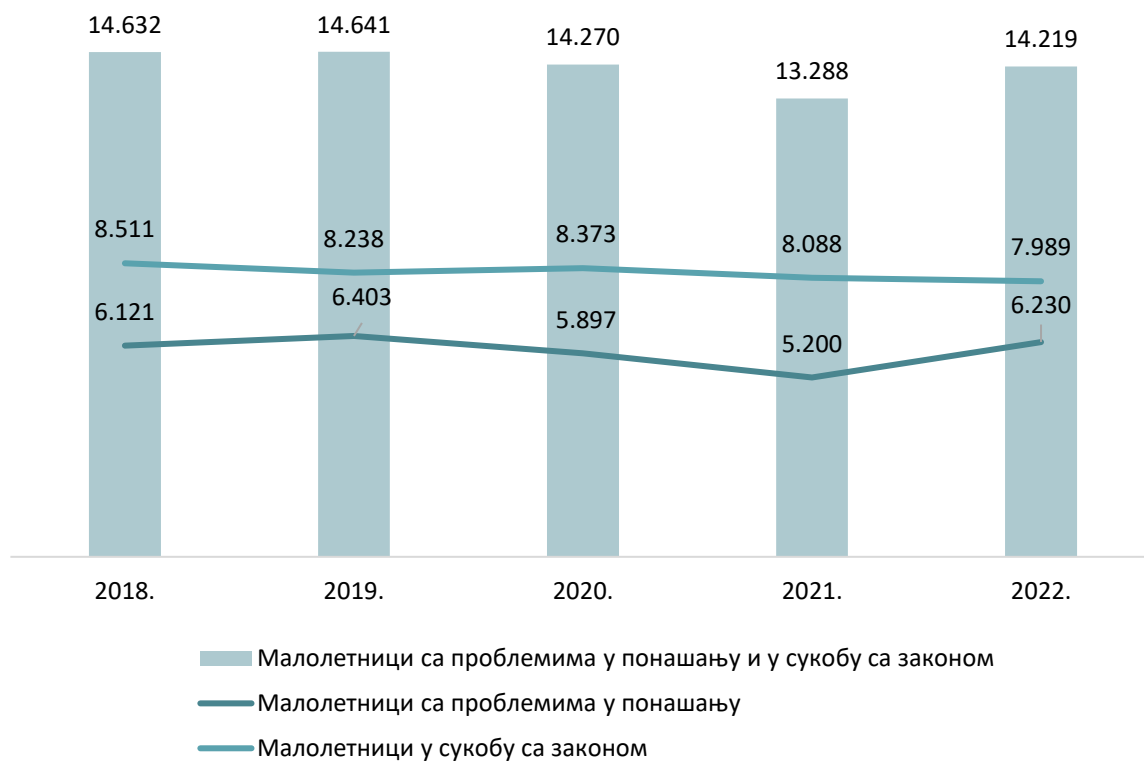
³⁸ Васпитно поправни дом Крушевац је једина васпитно-поправна установа на територији Републике Србије.

- Мере безбедности су најмање заступљена врста мера за малолетнике, а број ових мера према старијим малолетницима у 2022. години износи 24.
- Услуге дневног боравка за децу и младе са проблемима у понашању су пружала три лиценцирана пружаоца услуга у 2024. години. Током 2024. године ову услугу је користило 54 деце са проблемима у понашању, што је за 46% мање него у 2023. години. Ова тема захтева додатно истраживање, док стручна јавност истиче како недостају услуге за децу са проблемима у понашању, а број деце у дневним боравцима и број пружалаца услуга се смањује.
- Према истраживању о статусу и квалитету третмана деце у сукобу са законом у Србији Републичког завода за социјалну заштиту, диверзиони програми³⁹ и мере ресторативне правде се у Републици Србији неуједначено спроводе због разлика у спремности и капацитету тужилаца за тај концепт. Такође, 85% малолетника у сукобу са законом испољава идентификоване (45%) или дијагностиковане (40%) поремећаје менталног здравља. Међутим, у локалним самоуправама не постоје одговарајући програми за малолетне учиниоце кривичних дела.
- Иако се у систему социјалне заштите континуирано бележи смањење поступака и мера према овој групи деце, подаци Републичког завода за статистику из правосудног система говоре о повећању овог феномена међу малолетницима. Тако је у 2023. години укупан број кривичних пријава према малолетним учиниоцима кривичних дела је 2.598 и већи је за 8% у односу на претходну годину. Судском Већу за изрицање кривичних санкција су поднета 1.867 предлога и тај број је у односу на 2022. годину виши за 15%, док је број малолетника којима су изречене кривичне санкције 1.454, што је такође повећање од 20%⁴⁰.

³⁹ <https://cref.pars.rs/docs/pdf-UN-standardi/Modul-I/Deca-diverzioni-mehanizmi.pdf>

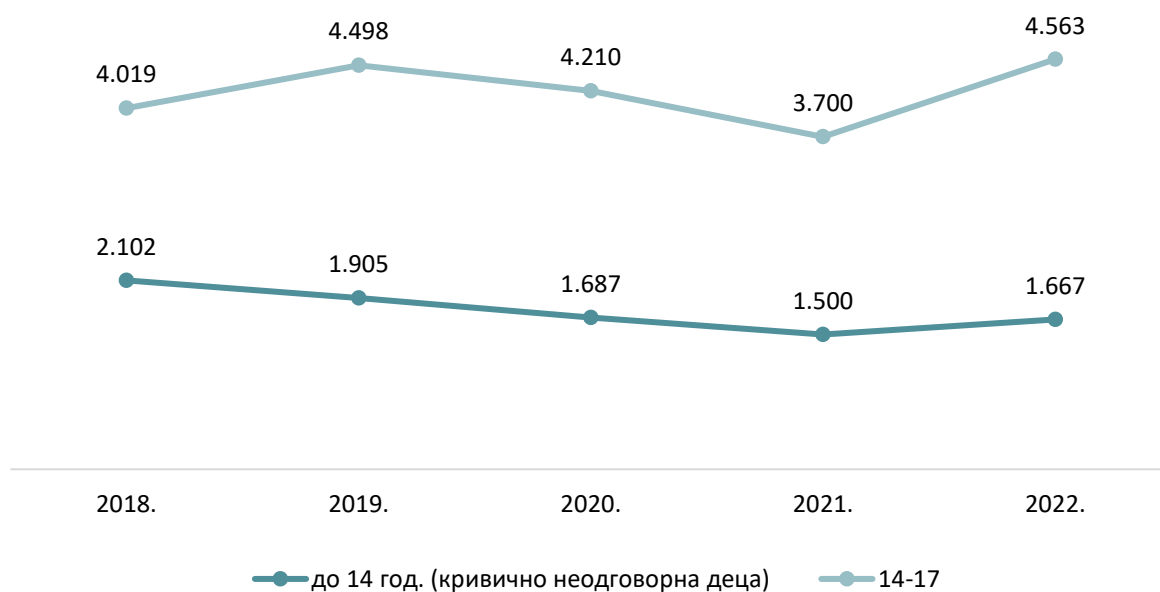
⁴⁰ Подаци Републичког завода за статистику односно резултата редовних годишњих статистичких истраживања о криминалитету малолетних учинилаца кривичних дела старијих од 14 година у Републици Србији: *Истраживање о малолетном лицу према коме су поступак по кривичној пријави и припремни поступак завршени* и *Истраживање о малолетном лицу према коме је кривични поступак пред већем правоснажно завршен*.

Графикон 4.1 - Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2018 – 2022.

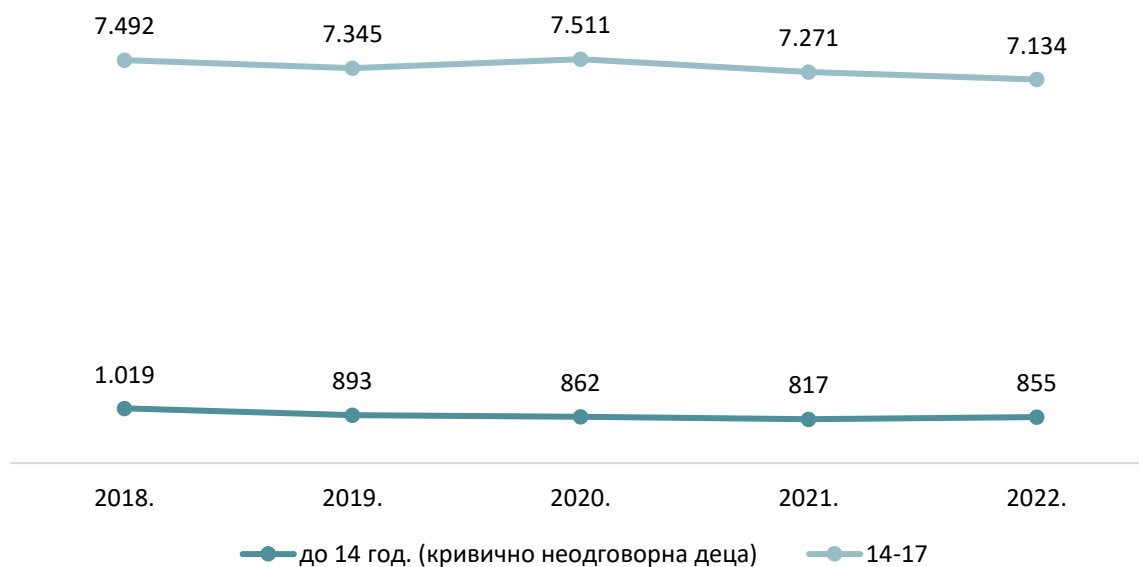
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.2 – Малолетници са проблемима у понашању на евиденцији ЦСР према узрасту, 2018 – 2022.

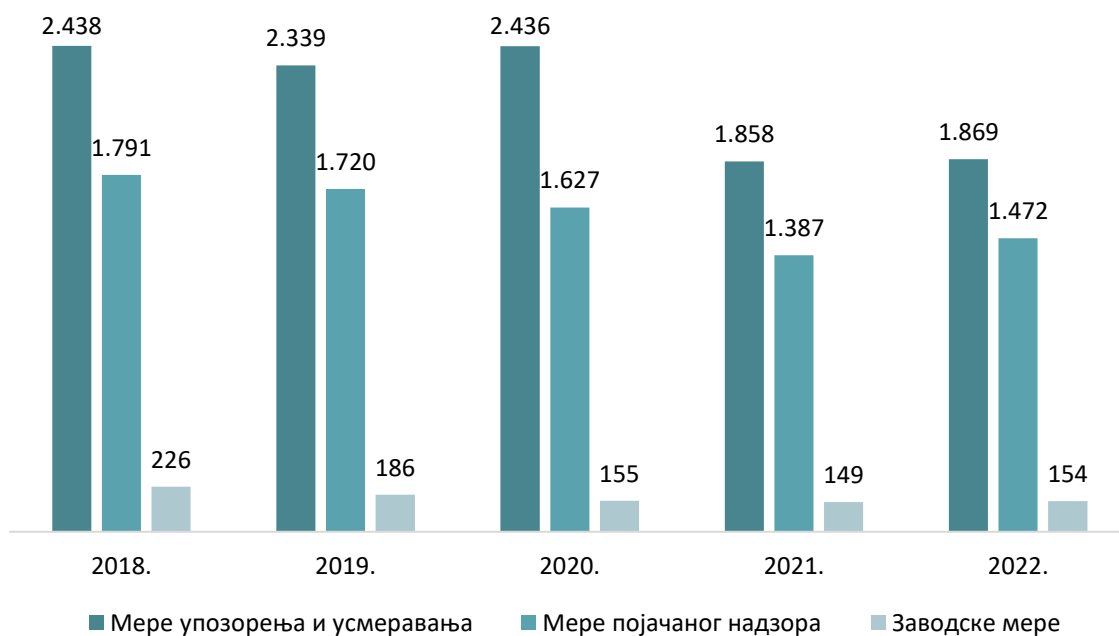
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.3 – Малолетници у сукобу са законом на евиденцији ЦСР према узрасту, 2018 – 2022.

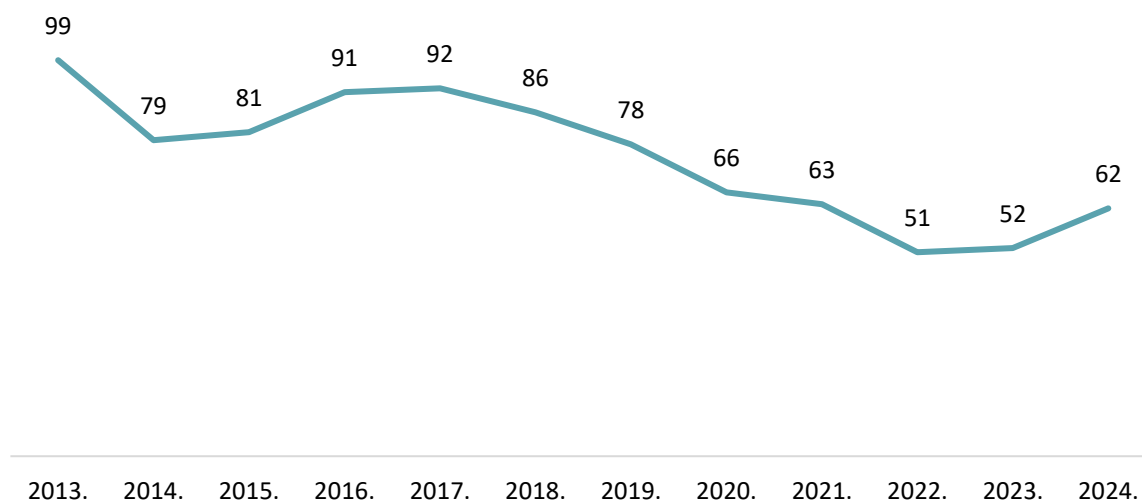
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.4 - Малолетници на евиденцији ЦСР којима су изречене васпитне мере према врсти мера, 2018 – 2022.

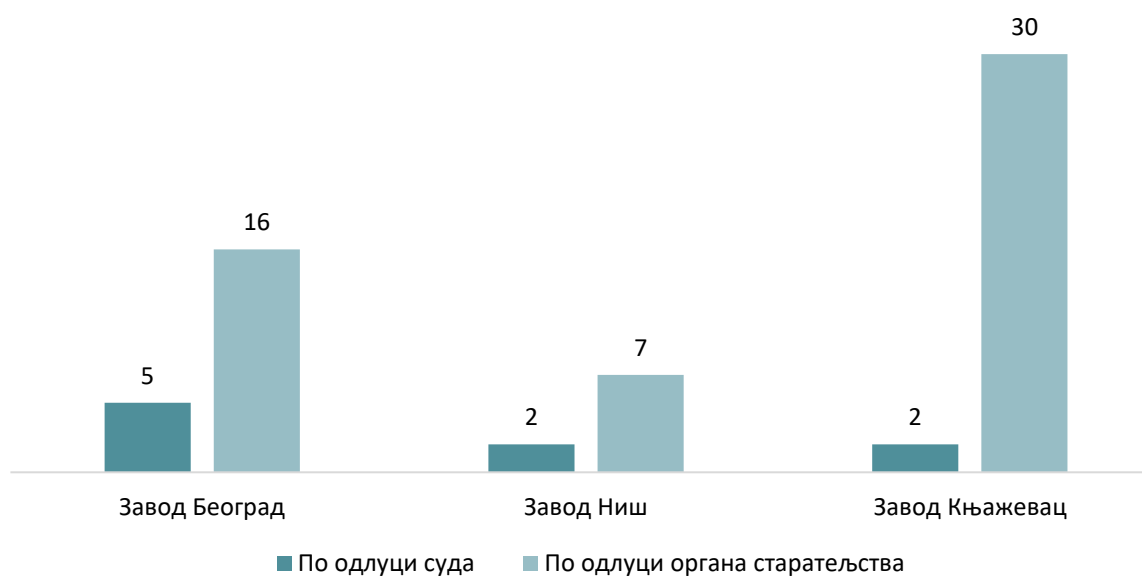
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.5 - Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и омладине, 2013 – 2024.

Извор: Извештаји установа за васпитање деце и омладине

Графикон 4.6 - Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и омладине по одлуци суда и и одлуци органа старатељства у току 2024.

Извор: Извештаји установа за васпитање деце и омладине

ДЕЦА ЧИЈИ СЕ РОДИТЕЉИ СПОРЕ ОКО ВРШЕЊА РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА

Закон о социјалној заштити препознаје групу деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права, односно:

- *Родитељи који се у поступку развода брака споре око вршења родитељског права*
- *Родитељи који се након развода брака споре око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи,*
- *Родитељи који се споре око издржавања.*

Породични закон и Закон о социјалној заштити дефинишу да ЦСР као орган старатељства треба да делује у најбољем интересу детета предузимањем низа мера и активности које су усмерене на јачање породичних снага. Центрима за социјални рад су на располагању следеће мере и интервенције:

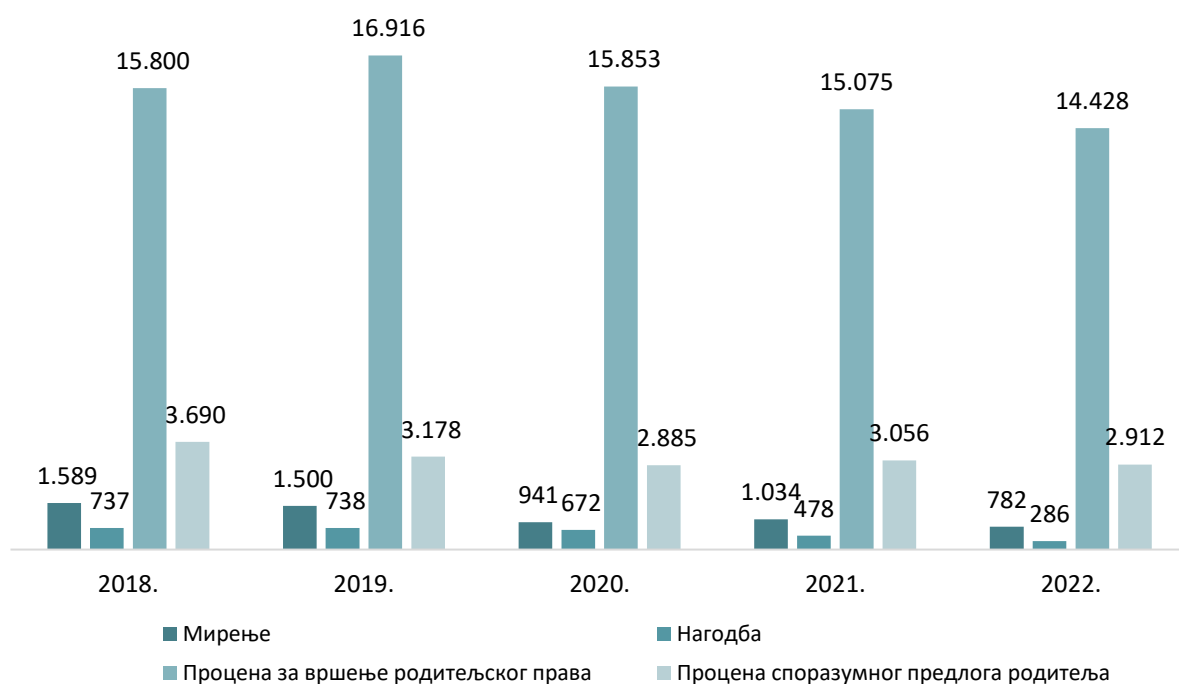
- **Саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге** које се пружају као вид помоћи деци из породица у кризи ради унапређивања породичних односа и превазилажења кризних ситуација.
- **Превентивни надзор** над вршењем родитељског права у циљу заштите интереса детета (обухвата поступке одређивања личног имена, располагања имовином, итд).
- **Корективни надзор** над вршењем родитељског права када је интерес детета у билошкој породици угрожен, а процењује се да постоји капацитет породице да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да се одговори на потребе детета на примеренији начин. Мере корективног надзора су: упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељског права; упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима и захтев родитељима да положе рачун о управљању имовином детета
- **Лишавање родитељског права** - Према Породичном закону родитељ може бити потпуно (када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права) или делимично лишен родитељског права (уколико родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права).

Преглед најважнијих запажања:

- Укупан број деце за које је ЦСР у 2022. години спроводио поступке у породичним односима је 18.408, што је за 15,6% мање у односу на 2018. годину (Графикон 5.1). Доминирају деца за чије родитеље је ЦСР реализовао процену за вршење родитељског права са просечним уделом од 76,2% у петогодишњем периоду.

- У 2022. години ЦСР су донели укупно 1.249 решења о мерама надзора над вршењем родитељског права - 804 за мере превентивног надзора и 445 за мере корективног надзора (Графикон 5.2). Посматрано у десетогодишњем периоду забележено је смањење мера превентивног надзора за 37,7%, а мера корективног надзора за 13,4%.
- У 2022. години ЦСР су на захтев суда, у парницама у којима се одлучује о заштити права детета или о вршењу, односно лишењу родитељског права, израдили укупно 10.937 налаза и мишљења који се тичу вршења родитељског права за укупно 15.805 деце (Графикон 5.3). Посматрано у петогодишњем периоду, број деце за коју су ЦСР реализовали налазе и стручна мишљења у вези са вршењем родитељског права смањено се за 11,8%.
- У 2022. години ЦСР су покренули 278 поступака за лишење родитељског права, што је за 16,5% мање него у 2018. години (Графикон 5.4).

Графикон 5.1 - Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке у породичним односима према врсти поступака, 2018 - 2022.

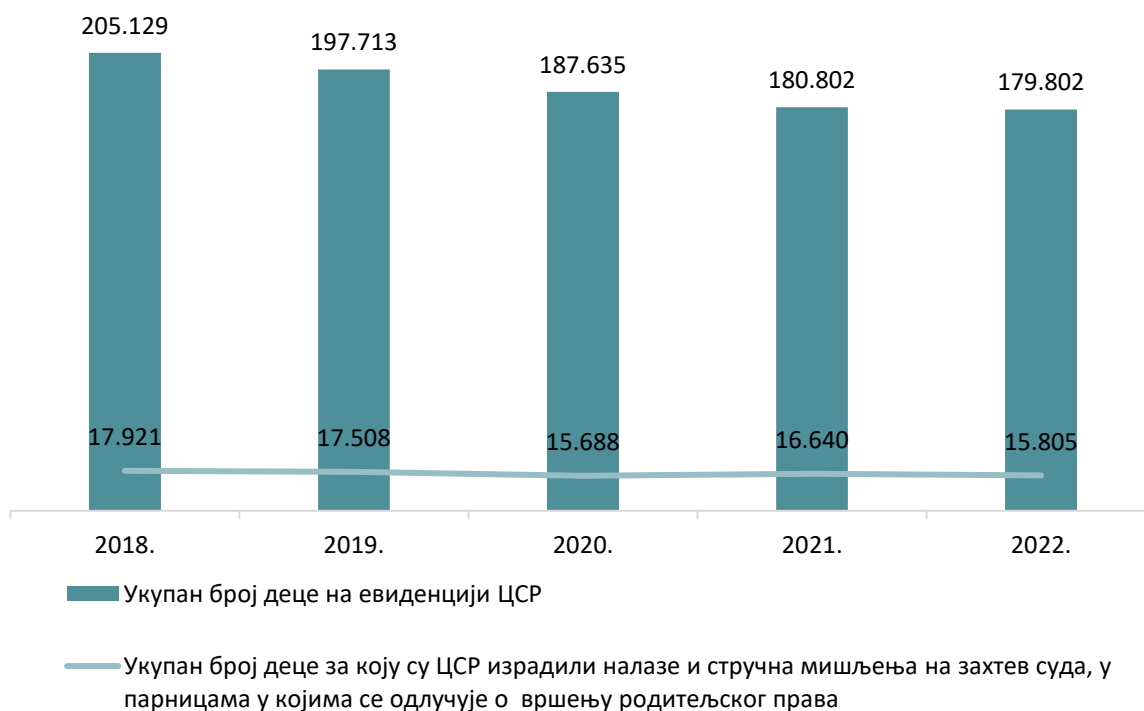
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.2 - Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2013 – 2022.

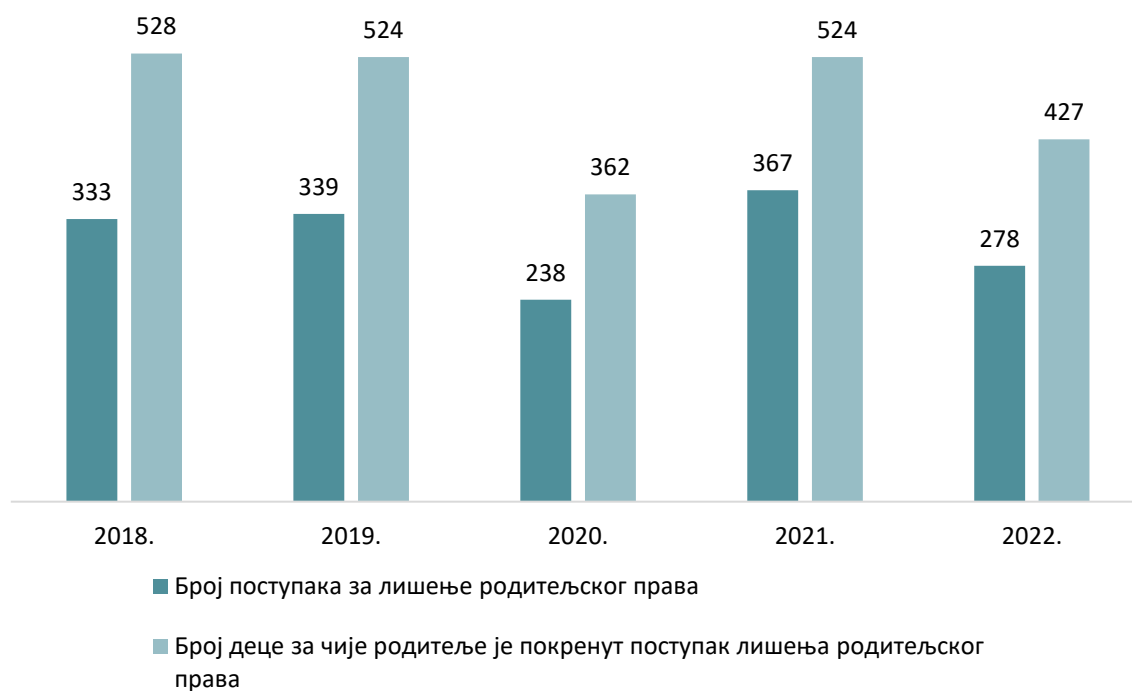
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.2 - Деца за коју су ЦСР израдили налазе и стручна мишљења на захтев суда, у парницама у којима се одлучује о вршењу родитељског права, 2018 – 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.3 – Деца за чије родитеље је покренут поступак лишења родитељског права, 2018 - 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Деца са сметњама у развоју су корисници услуга социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице⁴¹.

Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака. Такође, у Србији немамо поуздане податке о учесталости појединих развојних сметњи и инвалидитета. Деца са инвалидитетом и сметњама у развоју су једна од најосетљивијих група деце која теже приступају одговарајућим услугама и ретко достижу или одржавају задовољавајући ниво развоја и здравља.⁴²

Деца са сметњама у развоју (и њихови родитељи) у систему социјалне заштите користе различите услуге и права^{43 44}: право на увећани дечји додатак⁴⁵, право на посебну новчану накнаду⁴⁶, право на накнаду трошкова боравака у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом⁴⁷ и накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета⁴⁸.

На основу постојеће евиденције о деци са сметњама у развоју унутар система социјалне заштите, извештајем су приказана деца са сметњама у развоју која остварују следећа права и услуге:

- додатак за помоћ и негу другог лица (основни и увећани)
- услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, предах смештај)
- дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац)
- услуге подршке за самосталан живот (становање уз подршку)

Право на додатак за помоћ и негу другог лица (основни и увећани) има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе⁴⁹.

⁴¹ Члан 41 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁴² Регистар деце са сметњама у развоју: Стручно - методолошко упутство за примену регистра.

⁴³ Домски и породични смештај, смештај у прихватилиште, новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, спорови око вршења родитељског права, подршка деци са проблемима у понашању, подршка жртвама занемаривања и насиља, итд.

⁴⁴ Подаци о остваривању ових права приказани су у поглављу «Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије».

⁴⁵ Члан 26 и 31 Закона о финансијској подршци породици с децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁴⁶ Чан 94 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁴⁷ Члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁴⁸ члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁴⁹ члан 92 и 93 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

Дневне услуге у заједници⁵⁰ намењене деци са сметњама у развоју су:

- Услуге **дневног боравка** доступне су деци са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање⁵¹.
- Услуге **помоћи у кући** доступне су деци која имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора⁵².
- **Лични пратилац** доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храњења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе⁵³.

Услуга подршке за самосталан живот намењена деци са сметњама у развоју је **становање уз подршку** које је дуготрајно доступно особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година са циљем стицања што већег степена самосталности који им омогућити квалитетнији независан живот у заједници⁵⁴.

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2022. године⁵⁵ на евиденцији ЦСР је 13.163 деце са сметњама у развоју (Графикон 6.1).
- Стопа деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите у 2022. години износи 11,0 што представља повећање од 43,3% у последњих десет година (Графикон 6.2).
- У 2022. години настављен је тренд већег учешћа дечака са 61,5% на евиденцији ЦСР (Графикон 6.3).
- Према врстама сметњи у развоју на евиденцији ЦСР у 2022. години доминирају деца са телесним инвалидитетом са 43,9% што се разликује од структуре деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у укупној популацији деце са сметњама у развоју у Србији. Наиме, деца са сметњама у развоју које евидентирају ЦСР су пре свега корисници права на помоћ и негу другог лица⁵⁶ па је то разлог овако високе заступљености ове врсте инвалидета.

⁵⁰ У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

⁵¹ Члан 68 и 69 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵² Члан 73 и 74 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵³ Члан 83 и 84 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵⁴ Члан 89 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵⁵ У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због неваљидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

⁵⁶ Према извештају Интерресорне комисије из 2019. године доминирају деца са интелектуалним сметњама са 27%. Удео деце са сметњама из спектра аутизма, са дефицитом пажње и хиперактивношћу

- Основни додатак за помоћ и негу другог лица у 2024. години користило је 6.496 деце са сметњама у развоју⁵⁷.
- У 2024. години на смештају у установама је 392 деце са сметњама у развоју (Графикон 6.4). Удео деце са сметњама у развоју на домском смештају (домови за децу без родитељског старања, домови за децу са сметњама у развоју и заводи за васпитање) је континуирано висок и у 2024. години износи 65,8%, док је удео деце са сметњама у развоју у свим домовима за смештај корисника у систему 63%. Подаци из претходне године показују да у поређењу са ЕУ и ЦИС земљама (TransMonee database, UNICEF) проценат деце са сметњама у развоју на домском смештају је значајно изнад просека ових земаља (Графикон 6.5).
- Деца са сметњама у развоју су прекомерно заступљена у резиденцијалним установама. Установе за децу и младе са сметњама у развоју и за одрасле са инвалидитетом имају стопостотну заступљеност особа са инвалидитетом/сметњама у развоју, што је очекивано с обзиром на њихову намену. Међутим, висок удео бележи се и у другим типовима установа, чак 80% укупне популације у овим установама има неки облик инвалидитета/сметње у развоју. Подаци потврђују да се институционална нега у великој мери користи као примарни одговор на инвалидитет или сметње у развоју у свим узрасним групама: у установама за децу и младе са сметњама у развоју 18,4% корисника борави у установи од 11 до 19 година, а 54,8% је на смештају дуже од 20 година; у установама за смештај одраслих са инвалидитетом 21,2% корисника борави од 11 до 19 година, а 31,2% дуже од 20 година.
- У 2024. години услугу дневног борава за особе са инвалидитетом лиценцираних пружалаца користило је 265 деце (Графикон 6.6). Удео деце корисника ове услуге износи у укупном броју корисника је 16,1% што је на нивоу петогодишњег просека. У односу на укупан број деце корисника услуге, највећи је удео деце основношколског узраста са 58,9%, а у полној структури деце доминирају дечаки са уделом од 64,9%.
- Услугу личног пратиоца у 2024. години користило је 3.995 деце. У односу на петогодишњи период, забележено је повећање од 106,8% као последица повећања броја лиценцираних пружалаца услуге (Графикон 6.7). Број лиценцираних пружалаца који активно пружају услугу порастао је за пет година за 100%. Највише је деце основношколског узраста са уделом од 77%, већином дечака - са уделом од 70,3%.
- У 2024. години услугу помоћи у кући користи 159 деце, што представља 1,3% од укупног броја корисника услуге (Графикон 6.8). Удео деце корисника ове услуге је континуирано низак односно петогодишњи просек износи 0,9%. Само 18 пружалаца односно 18,2% од укупног броја пружалаца ове услуге имало децу кориснике.

је 16%, а деце са вишеструким сметњама 15%. Удео деце са телесним инвалидитетом је 10% (Извор: СКГО 2020, необјављен извештај).

⁵⁷ У току израде извешаја РЗСЗ није располагао са потпуним подацима о броју деце корисника увећаног додатка за помоћ и негу другог лица у 2024. години

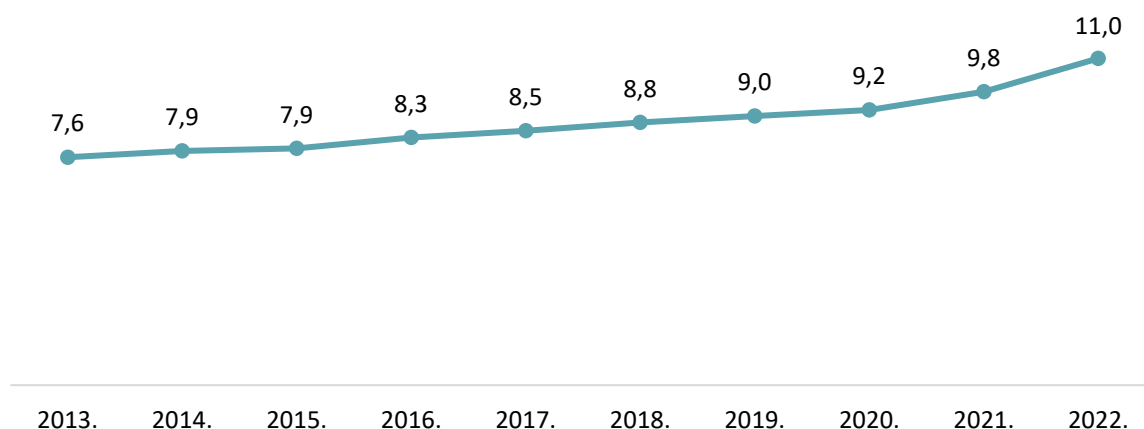
- Ниједно дете са инвалидитетом није у 2024. години користило услугу становања уз подршку за особе са инвалидитетом.
- У 2024. години услугу предах смештаја користило је 68 деце која чине 26,5% од укупног броја корисника (Графикон 6.9). У узрасној структури деце корисника услуге доминирају деца узраста 6-14 година са уделом од 55,9%, док у полној структури деце 79,4% чине дечаци.

Графикон 6.1 - Деца са сметњама у развоју у односу на укупан број деце на евиденцији ЦСР, 2013 – 2022.

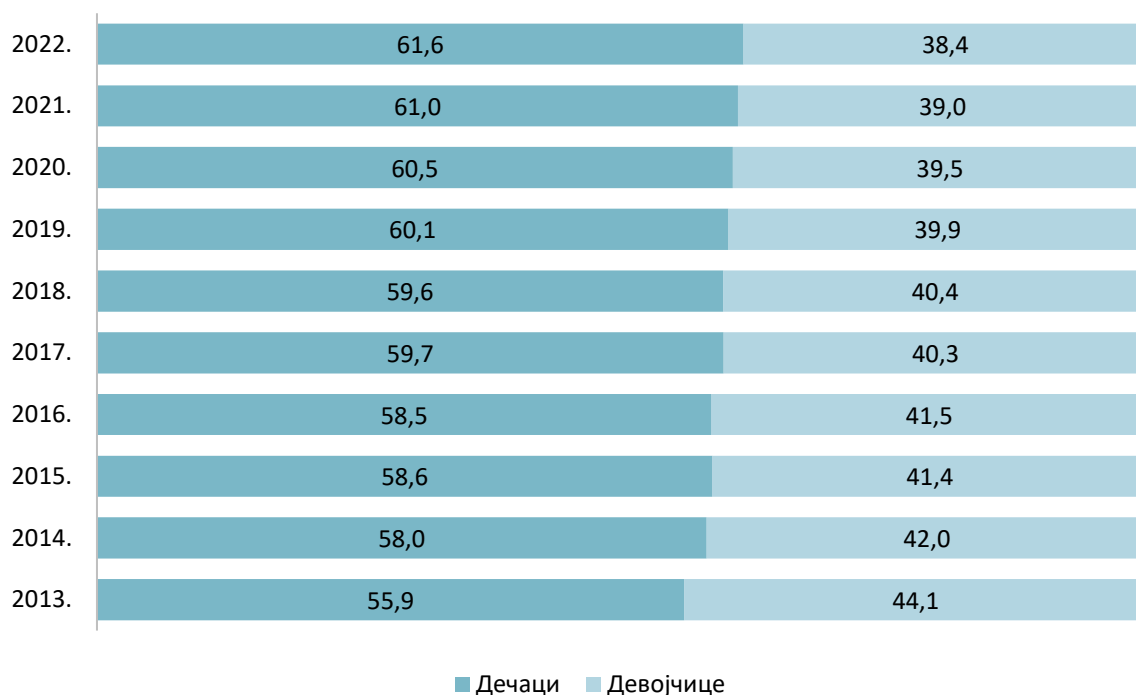
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.2 – Стопа деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите, 2013 – 2022. (на 1.000 деце у популацији РС)

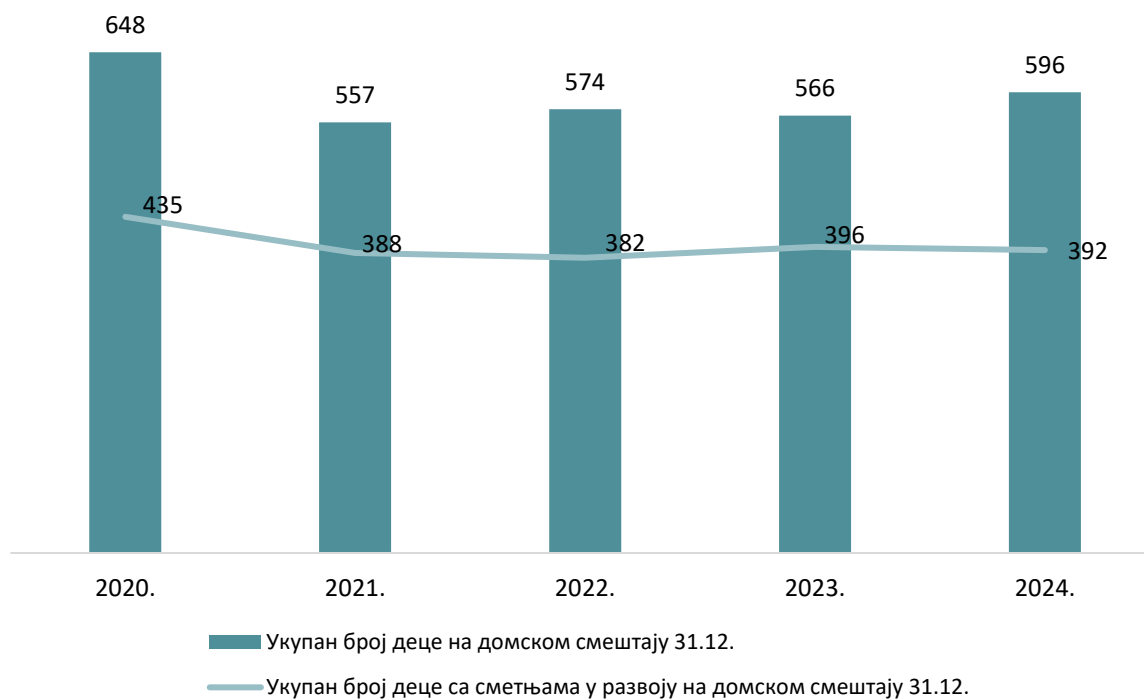
Извор: РЗС – Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 6.3 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према полу, 2013 – 2022. (%)

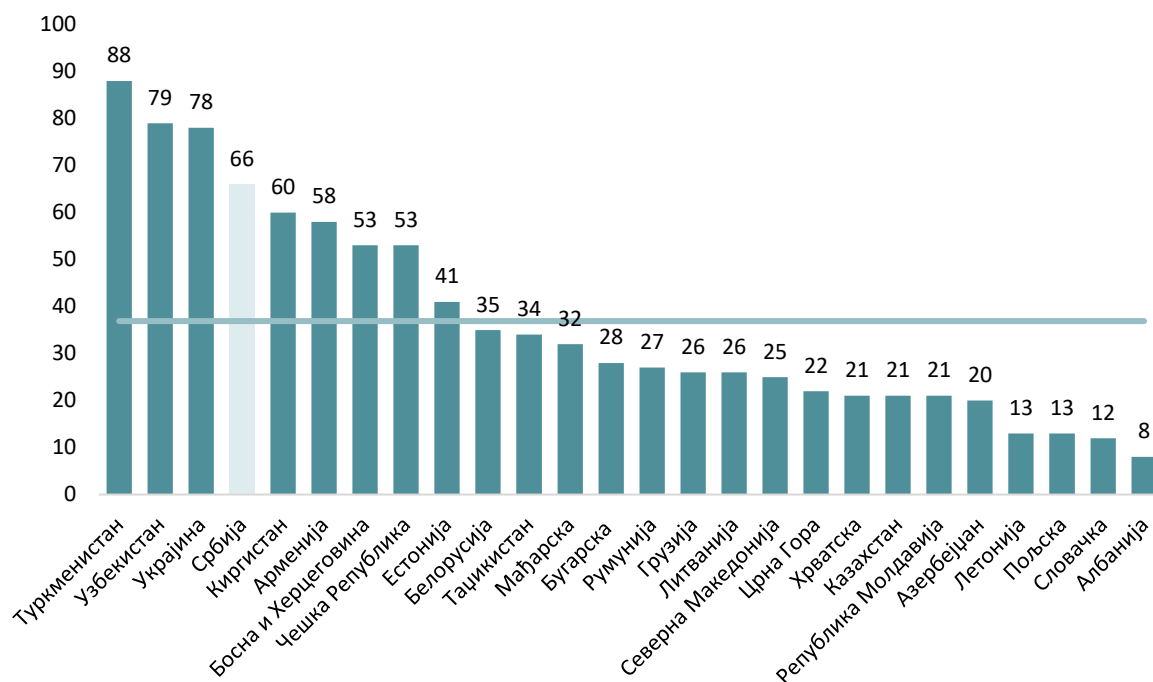
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.4 - Деца са сметњама у развоју на домском смештају у односу на укупан број деце на домском смештају, 2020 – 2024.

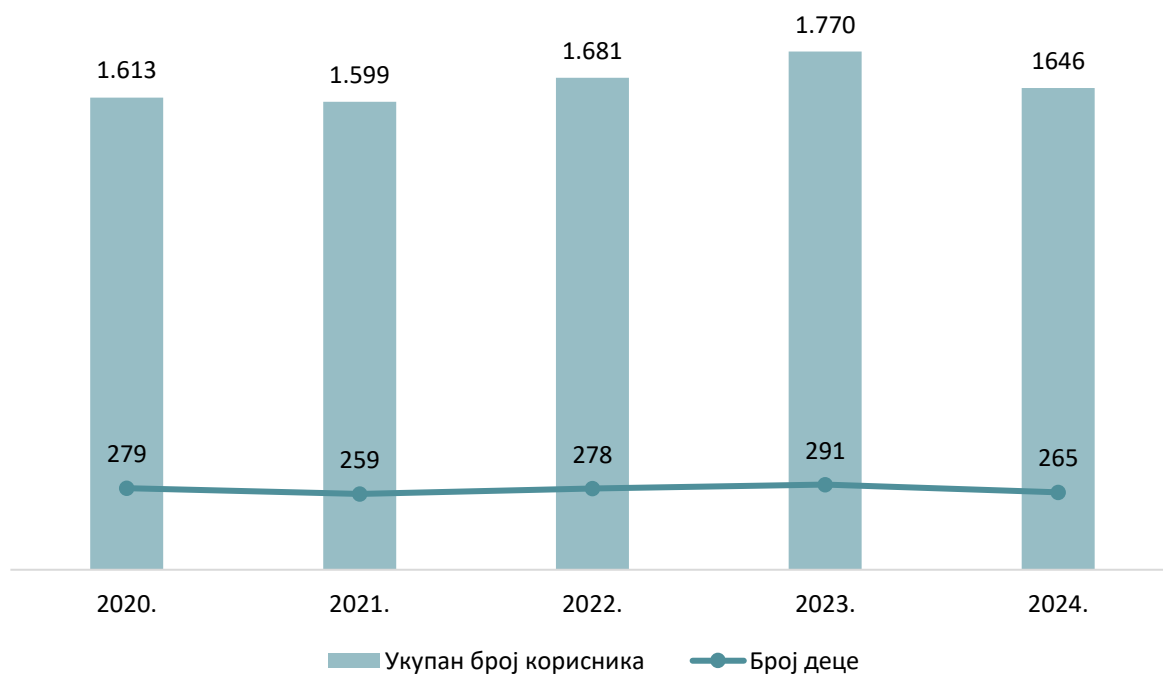
Извор: МРЗБСП, Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 6.5 – Проценат деце са сметњама у развоју на домском смештају у односу на укупан број деце на домском смештају, 2023.

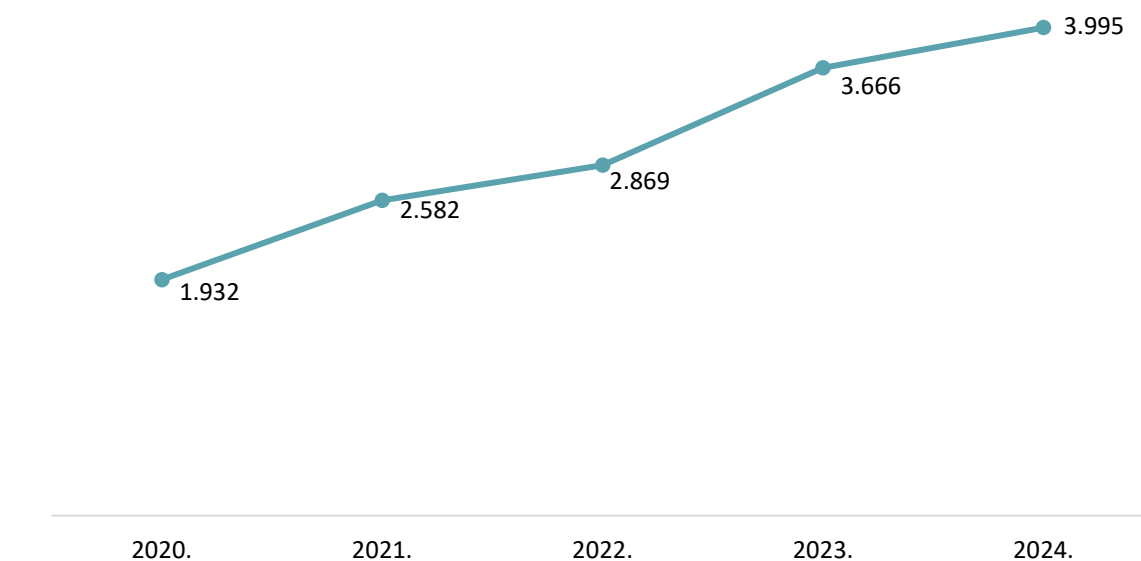
Извор: TransMONEE database

Графикон 6.6 – Деца са сметњама у развоју корисници услуге дневни боравак за особе са инвалидитетом, 2020- 2024.

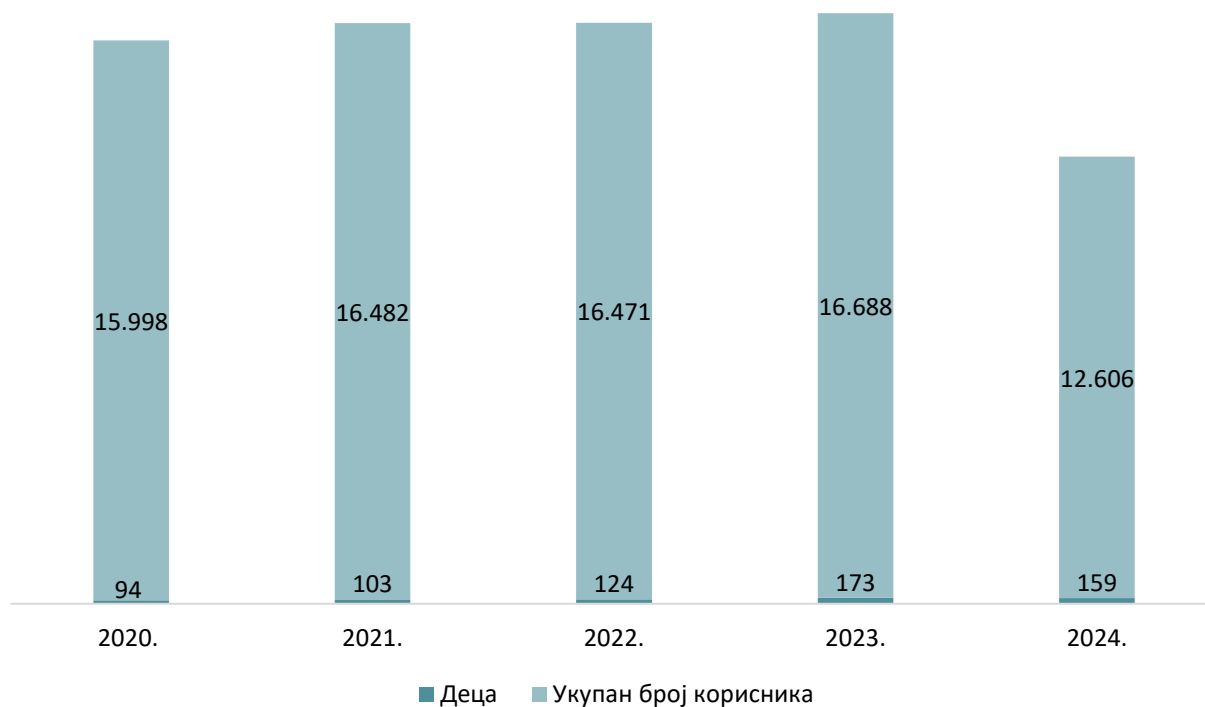
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.7 – Деца са сметњама у развоју корисици услуге лични пратилац детета, 2020 – 2024.

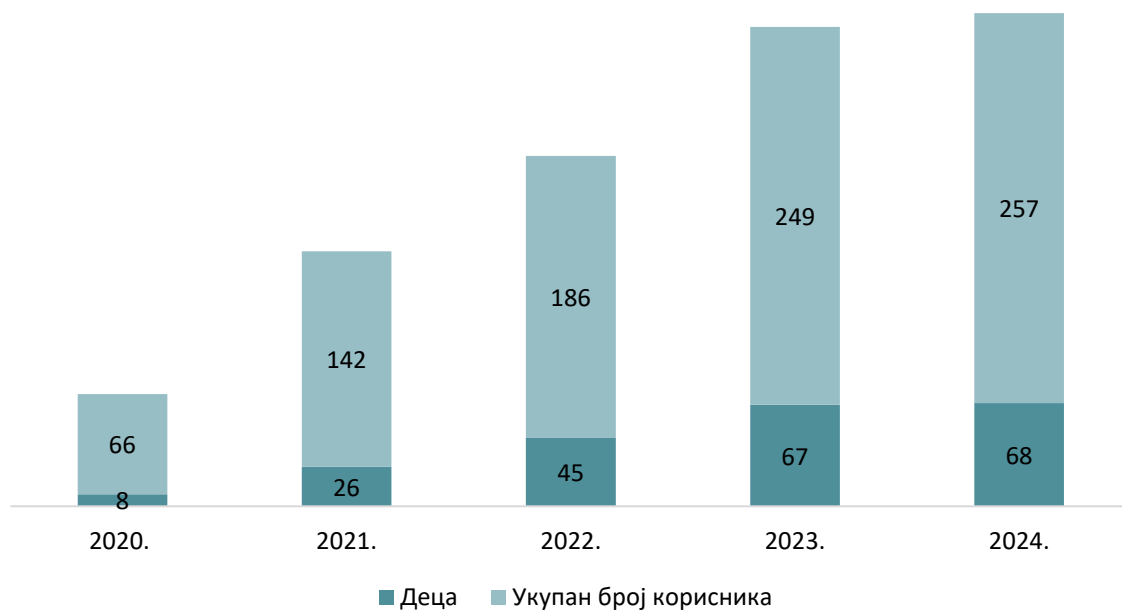
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.8 – Деца са сметњама у развоју корисици услуге помоћ у кући, 2020 – 2024.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.9 – Деца са сметњама у развоју корисници услуге предах смештај, 2020 – 2024.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

ДЕЦА ЖРТВЕ ДЕЧИЈЕГ БРАКА, ЗЛОУПОТРЕБЕ ДЕЧИЈЕГ РАДА И ЖРТВЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Дечији брак је брак у којем је бар један од партнера дете⁵⁸ чиме се крше права детета, посебно девојчица, угрожава психофизичко здравље и излаже различитим ризицима (насиље у породици, трговина људима, прекид школовања, сиромаштво и економска зависност). Општим протоколом о заштити деце од насиља свака врста партнерске заједнице живота у којој су један или оба партнера деца означен је као вид насиља.

Не постоје специјализоване услуге социјалне заштите намењене овој групи корисника, али све расположиве услуге у систему социјалне заштите су доступне овој групи деце, у складу са процењеним индивидуалним потребама детета.

Услуге социјалне заштите за децу жртве дечијег брака су:

- Процена и планирање у ЦСР и услуге неогложне интервенције
- Смештај у хранитељску породицу или усвојеног
- Савремено-интерактивне и социјално-едукативне услуге

Међутим, у постојећим услугама не постоје специјализовани интерактивни програми за ову групу деце и за њихове родитеље, сараднике и хранитеље у ситуацији када се дете не измешта већ остаје у породици.

Злоупотреба дечијег рада односи се на рад који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете, неповољно утиче на образовање детета, а може укључивати и опасан рад⁵⁹.

Злоупотреба дечијег рада је шири појам од трговине децом, јер се ради и о формама злоупотребе детета и његовог рада без елемената трговине децом. Наиме, у формама злоупотребе дечијег рада постоје и примери тешког, опасног и непримереног рада у сопственој породици као вид економског доприноса детета породици. Чести разлози су сиромаштво или незнање породице колико неки рад може бити опасан по живот и здравље детета (нпр. руковање опасним машинама). Злоупотреба дечијег рада је такође дефинисана Општим протоколом о заштити деце од насиља као вид насиља над дететом.

Услуге социјалне заштите за децу жртве дечијег рада су:

- Процена и планирање у ЦСР и услуге неогложне интервенције
- Смештај у хранитељску породицу или усвојеног
- Савремено-интерактивне и социјално-едукативне услуге

Трговина људима, односно децом дефинише⁶⁰ се као врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње, силе, других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја, давања или примања новца или

⁵⁸ Инструкција о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова, број: 551-00-00 100/20 19-14

⁵⁹ Према Уредби о утврђивању опасног рада за децу ("Службени гласник РС", број 53 од 30. маја 2017.) опасан рад је штетан по здравље, безбедност или морал деце.

⁶⁰ Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (2005), Република Србија ратификовала је Конвенцију Савета Европе о борби против трговине људима 2009. године (Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009).

користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у сврху експлоатације⁶¹⁶².

Влада РС је основала Центар за заштиту жртава трговине људима 2012. године у циљу свеобухватне заштите жртава трговине људима, а основна надлежност центра је идентификација жртава. Када су у питању деца жртве, након идентификације за заштиту детета је надлежан центар за социјални рад према територијалној припадности детета, а уз расположиву помоћ и подршку Центра за заштиту жртава трговине људима, у складу са релевантним одредбама Породичног закона РС.

Услуге социјалне заштите за децу жртве трговине људима су:

- Специјализована услуга коју пружа Центар за заштиту жртава трговине људима је **услуга прихваталишћа** девојчицама изнад 16 година старости. Ово прихваталишће услугу смештаја пружа и мајкама жртвама са децом.
- С обзиром да је Центар за социјални рад надлежан за процену најбоље интереса деце, деца жртвама трговине људима су према њиховим потребама добијају све неопходне услуге социјалне заштите.

Преглед најважнијих запажања:

- Током 2024. године центри за социјални рад идентификовали су 177 деце жртава дечијег брака од којих 10,73% дечака и 89,27% девојчица (Графикон 7.1). На дан 31.12.2024. године на евиденцији ЦСР налазило се 130 деце. На захтев суда ЦСР су дали налаз и мишљење за склапање малолетничког брака за 41 дете, од којих је два дечака. Подаци о националној припадности указују да дечији брак постоји у многим националним мањинама на територији Републике Србије, али је ова појава најраспрострањенија међу децом ромске националности.
- У 2024. години на евиденцији ЦСР је укупно 23 деце жртава злоупотребе дечијег рада и то 14 дечака и 9 девојчица (Графикон 7.2). У односу на прошлу годину дошло је до пада броја жртава злоупотребе дечијег рада. Евиденција је отежана услед рада у новом софтверу који користе центри за социјални рад, те се не може поуздано закључити да је ово број деце који одсликава стварну распрострањеност појаве злоупотребе дечијег рада.
- У 2024. години Центар за заштиту жртава трговине људима је формално идентификовао 71 жртва трговине људима. Проценат деце је изузетно висок и износи 49%, тако да је готово свака друга жртва малолетна, а просечна старост експлоатисаног детета је 12 година. Деца су најчешће експлоатисана кроз принуду

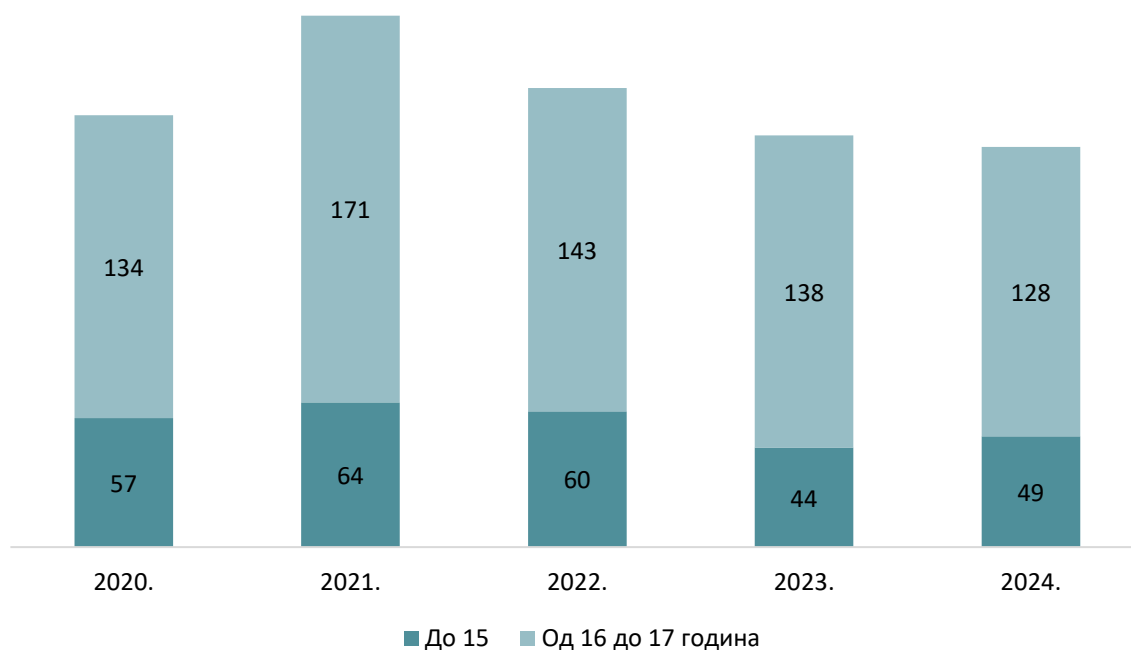
⁶¹ Кривични законик РС ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), члан 388, став 1.

⁶² У том смислу облици трговине људима су: радна експлоатација, принудни рад, принудни брак, трговина људима ради усвојења, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, принудна проституција или неки други облик сексуалне експлоатације; трговина органима, коришћења у оружаним сукобима.

на просјачење, у 29% случајева, затим сексуално, у 23% случајева, а затим кроз принуду на вршење кривичних дела и кроз принудне бракове.

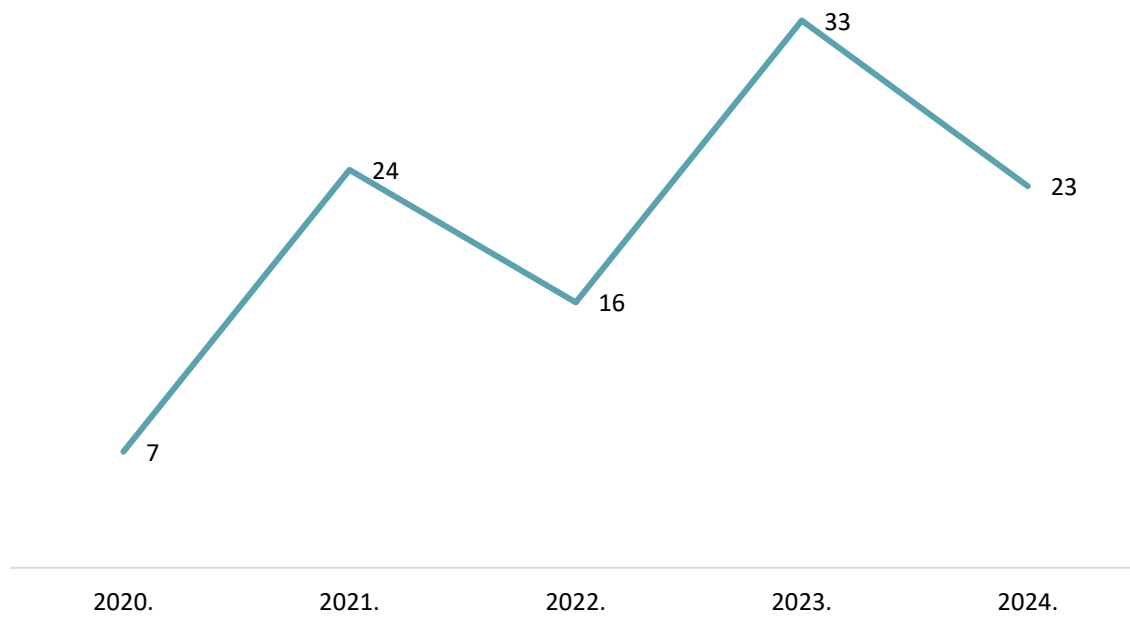
- Центар за заштиту жртава трговине људима у 2024. години једини поседује лиценцу за пружање услуге прихватишта за жртве трговине људима. У 2024. години у том прихватишту боравило је осам девојчица.
- Такође, услугу становања уз подршку за жртве трговине људима пружа само један лиценцирани пружалац, невладина организација „Атина“ из Београда која у 2024. години није имала на смештају малолетну децу.

Графикон 7.1 – Деца жртве дечијег брака, 2020 – 2024.

Извор: ЦСР

Графикон 7.2 – Деца жртве злоупотребе дечијег рада, 2020 – 2024.

Извор: ЦСР

ДЕЦА ИЗ СОЦИО-ЕКОНОМСКИ УГРОЖЕНИХ ПОРОДИЦА

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Новчана социјална помоћ (НСП) - Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварује приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног законом⁶³. Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица:

1) ако нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара;

2) ако појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбедити помоћ у смислу овог закона;

3) ако појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;

4) ако појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању (чл. 82, Закон о социјалној заштити).

Појединац који није способан за рад, односно породица чији сви чланови нису способни за рад и једнородитељска породица имају право на увећану новчану социјалну помоћ⁶⁴ под условима предвиђеним овим законом.

Дечији додаток остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији или страни држављанин који има статус стално настањеног странца у Републици Србији за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђеним овим законом⁶⁵. Право на увећани дечији додаток, под условима предвиђеним овим законом, имају једнородитељске породице и старатељи и родитељи детета са сметњама у развоју и детета са инвалидитетом за које постоји мишљење Комисије, а које не користи услуге смештаја.

Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу кориснике новчане социјалне помоћи - Деца предшколског узраста корисника новчане социјалне помоћи имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства

⁶³Закон о социјалној заштити – члан 81 ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁴Закон о социјалној заштити – члан 85 ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁵Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр.113 од 17.децембра 2017. и 50 од 29.јуна 2018.) – члан 26

надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе.⁶⁶

Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица Деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, као и деца без родитељског старања, деца са сметњама у развоју и деца са инвалидитетом која нису остварила право у складу са чл. 34, 35 и 36. Закона имају, у зависности од материјалног положаја породице, право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији.⁶⁷

Једнократна помоћ је помоћ која се обезбеђује лицу које се изненада или тренутно нађе у стању социјалне потребе, као и лицу које се упућује на домски или породични смештај, а које нема средства да обезбеди одећу, обућу и трошкове превоза неопходне за реализацију смештаја⁶⁸.

Преглед најважнијих запажања:

- На евиденцији ЦСР, односно у систему социјалне заштите, је континуирано највећи удео деце која припадају корисничкој групи *социо–материјално угрожена деца*⁶⁹ који у 2022. години износи 50,3%. Обухват деце из сиромашних породица програмима социјалне помоћи је нижи у Србији него у осталим земљама. Обухват НСП-ом је почео да пада 2018. године и пао је на 90.000 домаћинстава до 2020. године, док је број корисника категоријских програма остао константан или је порастао. Дошло је и до значајнијег пада у броју корисника дечијег додатка у односу на пад броја живорођене деце у земљи.
- У 2022. години стопа социо-материјално угрожене деце⁷⁰ износи 7,0 и најнижа је у посматраном десетогодишњем периоду (Графикон 8.1).
- Високо учешће социо-материјално угрожене деце на евиденцији ЦСР је у складу са налазима истраживања о сиромаштву EU-SILC: у 2024. години стопа ризика од сиромаштва износила је 19,7⁷¹, док је стопа ризика од сиромаштва или социјалне

⁶⁶Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 36

⁶⁷Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 37. став 1. и 2.

⁶⁸Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.), члан 110

⁶⁹ Корисничка група социо-материјално угрожена деца на евиденцији ЦСР обухвата децу и породице са децом кориснике материјалних давања (НСП, ЈНП и други видови материјалне подршке).

⁷⁰ Стопа се рачуна на 1.000 деце у општој популацији РС у 2022. години и обухвата децу из породица корисника новчане социјалне помоћи, једнократне новчане помоћи, дечијег додатка и других једнократних финансијских давања која су на располагању ЦСР.

⁷¹ Стопа ризика од сиромаштва представља проценат лица чији је расположиви еквивалентни приход нижи од прага ризика од сиромаштва, који је у 2022. износио 26.509 динара просечно месечно за једночлано домаћинство. Ова стопа не показује колико лица је стварно сиромашно, већ колико њих има

искључености износила је 24,3. Ови подаци значајно одступају од ЕУ, где је у 2024. години 16,2 процената становништва било у ризику од сиромаштва, а 21,0 процената у ризику од сиромаштва или социјалне искључености. Стопа материјалне депривације⁷² деце у Србији у 2023. години износи 23,0%, што је значајно изнад ЕУ-27 просека који износи 9,0%⁷³ (Табела 8.1).

- У 2021. години⁷⁴ од укупно 85.330 породица које су користиле новчану социјалну помоћ, 35.906 чине породице са децом (Графикон 8.2). Удео породица са децом у укупном броју породица корисника НСП у 2021. години је 42,1% што је испод десетогодишњег просека који износи 45,2%.
- У 2021. години⁷⁵ било је 73.208 деце корисника НСП што је за 15,5% мање него у 2012. години. Стопа деце корисника НСП која у 2021. години износи 61,3 је испод десетогодишњег просека који износи 72,0 и представља смањење од 10,2% у односу на 2012. годину. Тренд смањења стопе деце корисника НСП указује да систем социјалне заштите има мањи обухват ове рањиве категорије деце механизмима материјалне подршке, јер није у складу и не прати кретања у популацији деце – број деце из породица корисника НСП се смањује, уз истовремено и даље високу стопу деце у ризику од сиромаштва, односно материјалне депривације.
- Број једнородитељских породица које су у 2021. години⁷⁶ оствариле право на НСП се такође смањује: 13.342 једнородитељских породица остварило је право на новчану социјалну помоћ што је за 13,% мање него у 2012. години. У укупном броју породица са децом које примају НСП, удео једнородитељских породица у 2021. години износи 15,6%.
- Упркос циљу Владе да подржи породице са децом, многа деца из сиромашних породица не примају социјалну помоћ⁷⁷, без обзира да ли је реч о програмима са

приход нижи од прага прилика од сиромаштва. Праг ризика од сиромаштва за домаћинство с двоје одраслих и једним дететом млађим од 14 година износио је 47 715 динара, док је за четворочлано домаћинство с двоје одраслих и двоје деце млађе од 14 година износио 55 668 динара.

⁷² Стопа материјалне ускраћености је показатељ финансијске немогућности домаћинства да приушти најмање пет ставки (од девет) материјалне ускраћености.

⁷³ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi082/default/table?lang=en>

⁷⁴ РЗСЗ не располаже са подацима за 2022. и 2023. годину.

⁷⁵ У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао подацима о броју деце корисника НСП за 2024. годину.

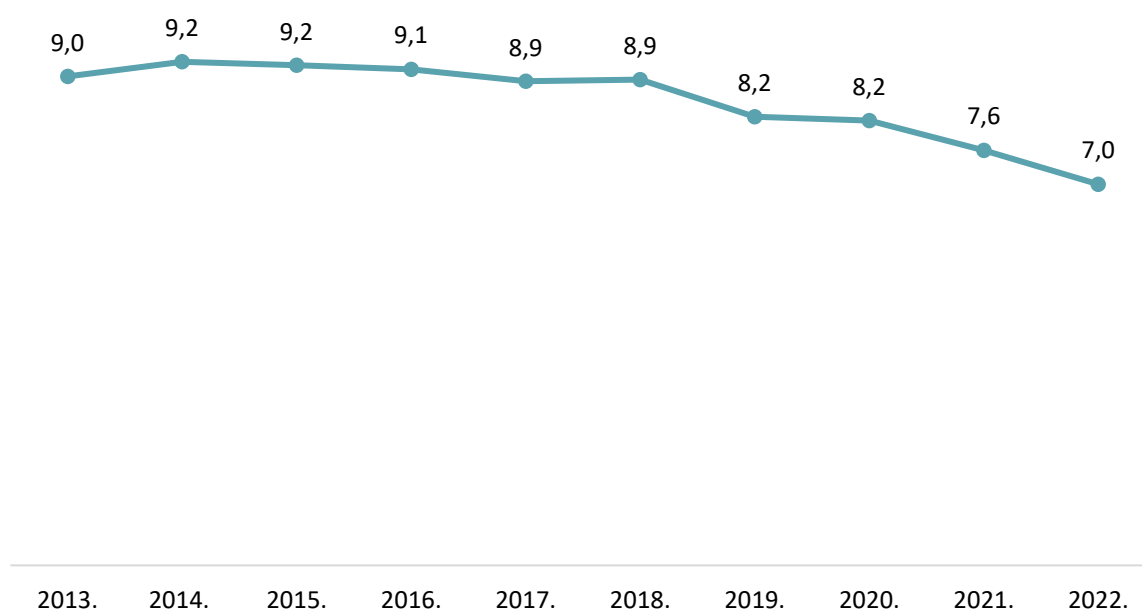
⁷⁶ Не располажемо подацима о броју једнородитељских породица корисника НСП у 2023. години.

⁷⁷ World Banka Group, UNICEF Serbia: Преглед јавних расхода за социјалну помоћ у Србији, 2022., <https://www.unicef.org/serbia/media/23181/file/Pregled%20javnih%20rashoda%20za%20sociojalnu%20pomoc%20u%20Srbiji.pdf>

приходним цензусом ⁷⁸ или категоријским универзалним накнадама ⁷⁹. Скоро половина деце живи у домаћинствима која примају бар један програм социјалне помоћи, међутим ова већа стопа покривености ⁸⁰ није довољна да обухвати сву сиромашну децу: преко 50% сиромашне деце живи у домаћинствима која не примају трансфере.

- У 2024. години право на дечији додаток ⁸¹ остварило је 181.645 деце из 92.894 породица што је за 49,2% мање деце и за 51,3% мање породица у периоду од десет година.
- Забележен је наставак неповољног тренда смањења стопе деце корисника дечијег додатка који је значајно испод десетогодишњег просека, 158,8 у 2024. години у односу на просек 227,1.

Графикон 8.1 – Стопа деце чије су породице корисници материјалних давања из система социјалне заштите, 2013 – 2022. (на 1.000 деце у популацији РС)

Извор: Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

⁷⁸ Новчана социјална помоћ и дечији додатак

⁷⁹ Накнаде зараде током породичног одсуства, одсуство са рада ради неге детета, одсуства са рада ради посебне неге детета, родитељски додатак.

⁸⁰ Обухват деце знатно је већи од обухвата одраслих и старијих.

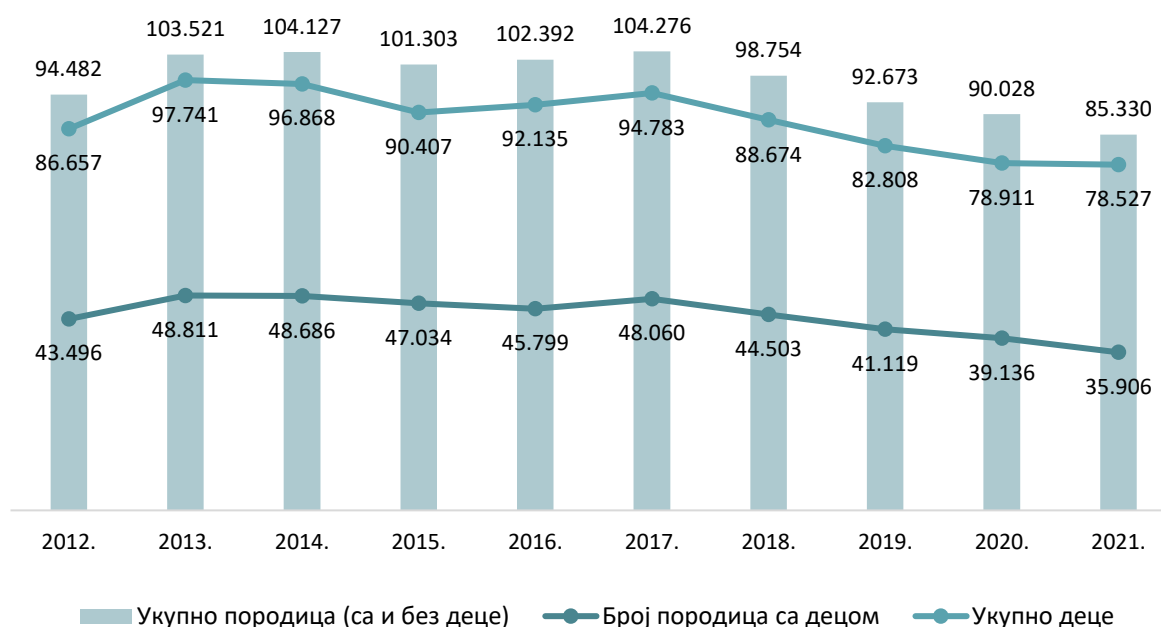
⁸¹ Приказан податак односи се на основни и увећани дечији додатак.

Табела 8.1 – Стопа ризика од сиромаштва по полу и старости, 2024.

	Укупно	Мушко	Женско
Стопа ризика од сиромаштва	19.7	19.5	20.0
Старосне групе			
0–17	21.1	21.1	21.0
18–64	17.9	18.3	17.5
18–24	16.7	16.2	17.3
25–54	16.4	16.8	16.0
55–64	22.7	24.1	21.5
65 и више година	23.6	21.7	25.0

Извор: РЗС

Графикон 8.2 - Број деце у породицама корисника НСП, 2012 – 2021.

Извор: МРЗБСП

ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ⁸²

Скупом издатака за дечију заштиту из буџета Републике Србије обухваћени су износи за новчана давања и ангажована средства за пружање услуге смештаја⁸³. У групу издатака кроз новчана давања сврставају се:

1. Новчана социјална помоћ намењена породицама са децом
2. Дечији додатак
3. Доплата за помоћ и негу другог лица
4. Родитељски додатак
5. Накнада зараде за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета
6. Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања, децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом)
7. Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица, деце без родитељског старања и деце са сметњама у развоју и инвалидитетом.

У групу ангажованих средстава за пружање услуга смештаја сврставају се:

1. Издаци за смештај деце у установе социјалне заштите
2. Издаци за породични смештај деце

Накнада зараде не представља меру социјалне политике, већ служи усклађивању рада и родитељства. У постојећим околностима ова мера има и популациони карактер, јер омогућава родитељима да достигну жељени број деце у породици. Мајка или отац детета, уколико испуњавају законом прописане услове, могу остварити пун износ накнаде зараде (уговорену зараду увећану за минули рад) у трајању од 365 дана од рођења првог и другог детета, односно две године за рођење трећег и сваког наредног детета. Када је реч о **накнади која се односи на одсуство са рада ради посебне неге детета**, а која се може остварити уколико дете има сметње у психо-физичком развоју важно је напоменути да се пун износ накнаде зараде, под законом прописаним условима, исплаћује до навршених пет година живота детета.

Родитељски додатак такође није мера социјалне, већ популационе политике. Остварује га мајка за рођење првих четворо деце (у посебним околностима отац детета). Као инструмент популационе политике треба да допринесе достизању жељеног броја деце у породици и побољшању наталитета у Републици Србији.

Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији или страни држављанин који има статус стално настањеног странца у Републици Србији за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђеним овим законом⁸⁴. Право на увећани дечији додатак, под условима предвиђеним овим законом, имају једнородитељске породице и старатељи и родитељи

⁸² У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са свим неопходним подацима за израчунавање индикатора па се приказани индикатори, односно подаци односе на 2021. годину.

⁸³ Поред ових издатака Република Србија из буџета издваја и средства за услуге социјалне заштите на локалном нивоу на основу Уредбе о наменским трансферима којима се у складу са Законом о социјалној заштити и прописима о финансирању локалне самоуправе финансирају и услуге намењене деци.

⁸⁴ Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр.113 од 17.децембра 2017. и 50 од 29.јуна 2018.) – члан 26

детета са сметњама у развоју и детета са инвалидитетом за које постоји мишљење Комисије, а које не користи услуге смештаја.

Преглед најважнијих запажања:

- Према Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја удео расхода за услуге социјалне заштите у укупним државним расходима се смањује са 36,5% у 2015. години на 27,2% у 2022. години, чиме је регистровано значајно удаљавање од циља у мобилизацији ресурса за примену политика окончања сиромаштва. Док се више одваја за здравство, смањује се издвајање за социјалну заштиту (ЦОР 1, Подциљ 1а)⁸⁵.
- Јавни расходи за социјалну заштиту и буџетски трансфери као учешће у БДП-у се последњих година смањују. Расходи за социјалну заштиту су са 15,1% БДП-а у 2016. пали на 14,1% у 2019. години, а расположиви буџети се не користе оптимално за смањење сиромаштва. Између 2013. и 2020. године, давања за категоријске (универзалне) програме порасла су са 1,4% на 1,5% БДП-а, док су давања за програме усмерене на сиромашну популацију са приходним цензусом – дечији додатак (ДД) и новчана социјална помоћ за породице (НСП) – пала са 0,6% у 2013. на 0,5% у 2019. и 0,4% процента у 2020. години. У 2019. години, 74% давања за социјалну помоћ у Србији било је опредељено за категоријске (универзалне) програме, док је само 26% ишло на програме усмерене на сиромашну популацију са приходним цензусом⁸⁶.
- Према процени Светске банке, преко 70% укупних средстава за социјалну заштиту у Србији издваја се за пензије, у поређењу са 40% у земљама ОЕЦД-а. С обзиром на то да се релативно велики део јавне потрошње издваја за пензије, само ограничена издвајања долазе до сиромашних и угрожених породица⁸⁷.
- У 2022. години, од укупних јавних расхода од 46,8% БДП-а, социјални трансфери су чинили само 13% БДП-а, од чега су пензије чиниле 9%. Број корисника програма усмерених на сиромашну популацију са приходним цензусом се смањује, док се број корисника категоријских програма расте⁸⁸. У прегледу јавних расхода из 2022. године, утврђено је да Србија има сличан ниво давања за социјалну заштиту као земље ЕУ и Западног Балкана, али су расходи за програме усмерене на сиромашну популацију значајно нижи. Укупна давања Србије за социјалну помоћ, у еквивалентном износу од 1,9% БДП-а, нижа су него давања Босне и Херцеговине, и

⁸⁵ Извештај о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији, Извештај за 2023. годину.

⁸⁶ SitAn Serbia, UNICEF, 2024.

⁸⁷ World Bank Western Balkans Regular Economic Report: Testing Resilience. SB (2023) Вашингтон: www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report

⁸⁸ Извештај Европске Комисије за Србију, 2023.

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf

Србија троши мање од 5% укупних расхода за социјалну заштиту за програме усмерене на сиромашну популацију у поређењу са просеком од 12% у ЕУ и на Западном Балкану⁸⁹

- Укупни издаци за дечију заштиту из буџета РС у 2021. години износили су 78,12 милијарди динара. У укупним издацима за дечију заштиту из буџета РС у 2021. години, као и у претходним годинама, новчана давања су учествовала са уделом од 93,4% (Табела 9.1).
- У новчаним давањима у 2021. години са 54,7% доминирају издаци за накнаду зарада за време породичног одсуства и одсуства са рада ради неге детета, затим издаци за родитељски додатак са 19,9% (Графикон 9.1). У односу на 2020. годину издаци за новчану социјалну помоћ породицама са децом су смањени за 26,4%.
- У издацима за смештај деце у оквиру система социјалне заштите у 2021. години удео издатака за породични смештај износи 64,9%, а удео издатака за домски смештај 35,1%⁹⁰ (Графикон 9.2).

Табела 9.1 - Врста и износи издатака за дечију заштиту из буџета РС у 2021. (у РСД)

Врста издатака	Износ у 2021. (у РСД)
Новчана социјална помоћ	5.580.659.338,09
Дечији додатак	10.274.795.762,04
Додатак за негу и помоћ другог лица (основни и увећани)	1.719.709.960,40
Родитељски додатак	14.591.215.473,53
Посебна новчана надокнада	108.183.658,30
Накнада зараде за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета	40.644.629.697,06
Накнада трошкова боравка у предшколској установи (деца из материјално угрожених породица, деца без родитељског старања и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом)	64.367.405,48
Укупно за новчана давања	72.983.561.294,90
Смештај у установу социјалне заштите	1.802.113.242,68
Породични смештај	3.336.240.826,54
Укупно за смештај	5.138.354.069,22
УКУПНИ ИЗДАЦИ	78.121.915.364,12

Извор: МРЗБСП

⁸⁹ 97 Дечији фонд УН Преглед јавних расхода за социјалну помоћ у Србији за 2022. годину, UNICEF/Svetska banka (2022) Beograd.

⁹⁰ При чему удео деце на домском смештају износи 10%.

Графикон 9.1 - Структура издатака за дечију заштиту из буџета РС према групама издатака, 2021. (%)

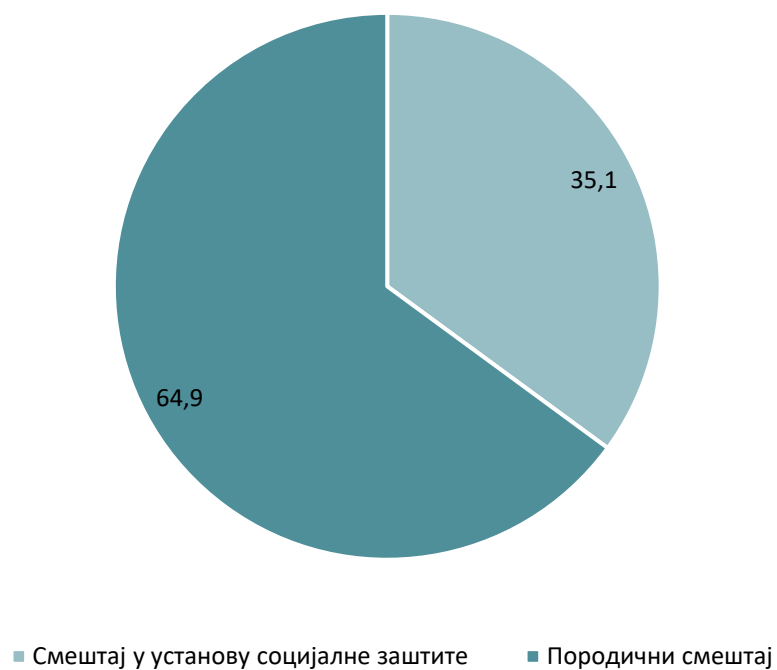
Извор: МРЗБСП

Графикон 9.2 - Структура новчаних давања за дечију заштиту из буџета РС у 2021. (%)

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.3 - Структура издатака из буџета РС за смештај деце према врсти смештаја у 2021.
(%)

Извор: МРЗБСП